

SLOVENSKÉ PRISŤAHOVALECTVO DO SEVERNEJ AMERIKY (1870 – 2010)

Marián Mark Stolárík

Abstrakt:

Príspevok Slovenské prisťahovalectvo do Severnej Ameriky (1870 – 2010) je súčasťou rozsiahlej monografie M. M. Stoláríka, ktorá vychádza knižne pod názvom *Kde je môj domov?*.

V preklade PhDr. Dalibora Mikuláša, PhD. je uvedený text koncipovaný ako úvodná stať k širšiemu dokumentačnému materiálu mapujúcej migráciu Slovákov do Severnej Ameriky od konca 19. storočia až po súčasnosť.

Z hospodárskych i politických príčin odišla v uvedenom časovom horizonte za hranice svojej vlasti takmer tretina slovenského národa, z toho najväčšia časť do Severnej Ameriky. Sťahovanie Slovákov do Ameriky malo v moderných slovenských dejinách veľký význam a ovplyvnilo politický, sociálny a do istej miery aj duchovný vývin na Slovensku. Po prepuknutí hospodárskej krízy a hladomoru v roku 1873 sa začal masový odchod Slovákov do Ameriky. Vysťahovalectvo zachvátilo najprv východné Slovensko (Zemplín, Abov, Šariš a Spiš), no od konca osemdesiatych rokov 19. storočia hŕfnie odchádzali do Ameriky aj obyvatelia ostatných kútov Slovenska. Do začiatku prvej svetovej vojny odišlo do Ameriky vyše 600-tisíc Slovákov. Vysťahovalecká vlna vrcholila v prvých rokoch 20. storočia. Len roku 1905 sa rozhodlo hľadať obživu za morom 50-tisíc Slovákov.

Osudy a život svojej rodiny, ale aj iných slovenských vysťahovalcov, podrobne mapuje Stolárík vo svojej uvedenej publikácii.

Kľúčové slová: Slovensko, Slováci, vysťahovalectvo, Severná Amerika

1 Amerika, Amerika...

Keď sa Imrich Stolárík st. na začiatku 20. storočia doplavil do Ameriky, aby si tam zarobil, usadil sa v už rozvinutých slovenských kolóniách. Jeho krajanovia sa začali sťahovať do Spojených štátov v 70. rokoch 19. storočia a do roku 1900 tu vytvorili všetky atribúty inštitucionálne celistvých osídlení spolu s hostincami, ubytovňami, podpornými spolkami, kostolmi a novinovou tlačou. Dokonca začali aj s politickým hnutím za oslobodenie krajanov v Uhorsku. To všetko sa stávalo čoraz zreteľnejším pre jeho vnuka, Mariána Stoláríka, ktorý fenomén slovenského vysťahovalectva začal študovať v roku 1968 a ktorý sa na Slovensko vrátil v roku 1970, aby tam pokračoval vo svojom výskume.

„Ste pán Stolárík?“ opýtal sa ma vzrastom malý, dobre oblečený pán v okuliaroch a károvanom obleku, keď ku mne pristúpil v slabo osvetlenom oblastnom archíve v júli 1970. Archív

sa nachádzal na hlavnom námestí v neoklasicistickej budove, bývalom sídle Spišskej župy, v Levoči, na severovýchode Slovenska, vtedy súčasťou Československej socialistickej republiky.¹

„Áno, som,“ povedal som v pomykove, ako som tak hľadel na neho a na jeho vysokého, svalnatého a zlovestne vyzerajúceho kolegu, oblečeného v čiernom saku a slušivom čiernom roláku. Len na krátku chvíľu mi to celé pripomenulo postavičky z amerického komického kresleného seriálu Mutt a Jeff.

„Nemôžete ho tu vypočúvať!“ zaprotestovala Betka, drobná asistentka archivára, ktorá si rýchlo uvedomila, kto títo dvaja vlastne sú.

„Ticho, dievča! Nevieš, kto sme?“ rozkázal vysoký a mrzutý chlapík.

„My sme Štátna bezpečnosť,“² dodal menší chlapík s úsmevom, keď mi ukázal nejakú legitimáciu. „Radi by sme sa dozvedeli, čo tu robíte?“ dodal, zatiaľ čo si pýtal môj pas.

Rýchlo som ho vybral z vrečka saka spolu s oficiálnym listom od zástupcu Slovenského štátneho archívu v Bratislave,³ ktorý ma ako doktoranda Minnesotskej univerzity (University of Minnesota) oprávňoval vykonávať výskum slovenskej imigrácie z bývalého Rakúsko-Uhorska a predvojnového Československa do USA.

„Vidím, že máte veľmi podrobnú mapu našej krajiny,“ pridal sa agent v okuliaroch, keď študoval moje dokumenty. Riaditeľ archívu Dr. Ivan Chalupecký, ktorý bol práve v Moskve na 4. medzinárodnom kongrese historikov,⁴ sa tiež nad mojou mapou začudoval, pretože – ako mi neskôr vysvetlil – podrobné mapy Československa boli v čase komunizmu zakázané, boli vojenským tajomstvom.

„To je preto, lebo študujem dejiny pôvodu slovenských imigrantov do Spojených štátov,“ odpovedal som a dodal, že mapa je stará, vyrobená v roku 1956 Dr. Františkom Hrušovským pre potreby amerických Slovákov, aby videli, odkiaľ pochádzali ich predkovia.⁵ „Navyše,“ podotkol som, „na mape nie sú vyznačené nijaké cesty, len železničné trate, mestá a dediny predtým, ako boli v 50. a 60. rokoch zmenené.“ Dúfal som, že ho moje vysvetlenie uspokojí.

„A aký druh dokumentov tu práve študujete?“ pokračoval.

---

¹ Autorove spomienky. Dejiny tohto obdobia pozri v ŠIMEČKA, Milan. *The Restoration of Order: The Normalization of Czechoslovakia*. London : Verso Editions, 1984. Dejiny mesta Levoča pozri v CHALUPECKÝ, Ivan. *Dejiny Levoče*, 2 zväzky. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975.

² Štátna bezpečnosť bola na Západe viac známa ako „tajná polícia“. Dejiny Československej štátnej bezpečnosti pozri v PEŠEK, Jan. *Štátna bezpečnosť na Slovensku, 1948–1953*. Bratislava : VEDA, 1996, a *Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku, 1953–1970*. Bratislava : VEDA, 2000. S agentmi som sa rozprával po slovensky, pretože moji rodičia vychovali všetky svoje deti v slovenskom jazyku.

³ Bol to vlastne môj bratranec Jozef Mazúr. Bolo iróniou, že Štátna bezpečnosť aj Slovenský štátny archív patrili pod kontrolu ministerstva vnútra.

⁴ Krátko pred tým, ako odišiel na kongres, sa Chalupecký pochválil, že si so sebou berie všetky svoje staré šaty a topánky a že ich vo vlaku do Moskvy predá za ruské ruble, pretože spotrebný tovar z Československa, aj keď bol starý, si Rusi veľmi cenili. Po svojom návrate len potvrdil, že sa mu to podarilo. Bol však aj veľmi nahnevaný kvôli návšteve Štátnej bezpečnosti v „jeho“ archíve a okamžite napísal protestný list na archívne riaditeľstvo v Bratislave. Jozef Mazúr mi neskôr povedal, že ten list „založili do evidencie“.

⁵ *Map of Slovakia, Scale: 1 : 360 000*. Cleveland : The Slovak Institute, 1956. František Hrušovský (1903 – 1956) bol bývalým profesorom na Slovenskej univerzite v Bratislave a riaditeľom Historického odboru Matice slovenskej počas existencie prvej Slovenskej republiky. V roku 1945 odišiel do exilu a v roku 1952 sa stal zakladajúcim riaditeľom Slovenského ústavu v Clevelande. Viac o jeho živote pozri v kapitole 5.

„Len zistenia maďarských úradníkov týkajúce sa slovenskej imigrácie do Nového sveta a nariadenie Budapešti pre župných úradníkov týkajúce sa návratu amerických Slovákov, ktorí im mohli robiť problémy,“ odpovedal som.

„Umožňujú vám archivári prístup do zložiek, kde sa uchovávajú novšie dokumenty?“ opýtal sa.

„Samozrejme, že nie!“ odpovedala Betka, zatiaľ čo vysoký a mrzutý agent na ňu nahnevane zazrel.

„Nie, nie,“ dodal som uisťujúc. „Nezaujímajú ma žiadne dokumenty po roku 1939.“

Bola to, samozrejme, lož, ale vedel som, že všetky archívne materiály po roku 1939 boli v Československej socialistickej republike tabu. Bolo príliš veľa „tajomstiev“, ktoré by tieto materiály odhalili a nielen o slovenskom nacionalizme a o prvom slovenskom štáte (1939 – 1945), ale aj o komunistických aktivitách počas a po druhej svetovej vojne.⁶

„Vidím, že ste sa ešte nezaregistrovali na polícii a to ste tu už niekoľko týždňov,“ triumfálne dodal menší z agentov. „Prečo ste sa nezaregistrovali do 48 hodín, ako sa to jasne požaduje vo vašich vízach?“ spýtal sa.

V tom momente mi prebleslo mysl'ou, ako som prekračoval hranice v Rozvadove na českej strane republiky vo svojom úplne novom Volkswagene hasičsky červenej farby. Pohraničná stráž bola mojím autom ohúrená, pretože v tom čase boli automobily v Československu malé, boli to lokálne vyrábané škodovky, wartburgy z Východného Nemecka alebo dvojtaktné trabanty z plastu, všetky nižšej kvality ako Volkswagen s 56 koňmi pod kapotou. Len som sa nad ich obdivom môjho malého auta pousmial, veď v Amerike to bolo najlacnejšie auto, aké si človek mohol kúpiť.⁷ V každom prípade som od týchto českých colníkov vyrozumel, že hneď po príchode do Bratislavy mám auto zaregistrovať. V Bratislave som sa to na colnom úrade pokúsil aj urobiť, ale tí nevrlí úradníci mi povedali, že to nie je nevyhnutné a zažalali mi „príjemný pobyt“ v Československu. Neskôr som celú túto záležitosť prediskutoval s Dr. Antonom Špieszom, historikom hospodárskych dejín 17. a 18. storočia, v Bratislave. Povedal mi, aby som „stál bokom od našej polície. Nie sú ničím iným len problémom“.⁸

Keď som toto vysvetlenie ponúkol môjmu vyšetrovateľovi, chcel vedieť meno historika, ktorý mi dal takúto radu. Odmietol som ho menovať s tým, že som ho stretol v nejakej skupine historikov a že si už jeho meno nepamätám.

„Nuž, predtým ako budete pokračovať vo svojom výskume, musíte sa zaregistrovať na polícii,“ dodal. „Zajtra choďte na Okresné riaditeľstvo Verejnej bezpečnosti v Spišskej Novej Vsi a zaregistrujte sa.“⁹ Potom mi vrátil moje dokumenty a spolu so svojím nevrlym kolegom odišli.

---

⁶Historici na Slovensku začali študovať a dokumentovať obe tieto obdobia po páde komunizmu na jeseň 1989. Ich prácu som opísal v *Slovak Historiography Since the Downfall of Communism (1989)*, *Canadian Review of Studies in Nationalism* 29, 2002, č. 1-2, s. 67-82.

⁷ Bernhard Reiger nedávno napísal dejiny a hodnotenie tohto auta v práci *From People's Car to New Beetle: The Transatlantic Journeys of the Volkswagen Beetle*, *Journal of American History* 97, jún 2010, č. 1, s. 91-115.

⁸ Anton Špiesz (1930 – 1992) pracoval v Historickom ústave SAV do konca 80. rokov, kedy bol prinútený odísť do predčasného dôchodku. Vydal prvé postmarxistické dejiny Slovenska *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu*. Bratislava : Perfekt, 1992, 1999. Boli preložené do angličtiny a vydané ako *Illustrated Slovak History: A Struggle for Sovereignty in Central Europe*. Wauconda, IL : Bolchazi-Carducci, 2006.

⁹ Ako typický Kanadčan (alebo Američan) som nevedel, že v kontinentálnej Európe sa človek musí zaregistrovať na polícii krátko po svojom príchode do novej krajiny. V západnej Európe túto povinnosť zvyčajne automaticky vykonávali hoteloví zamestnanci. Keďže som na Slovensku býval u priateľov alebo príbuzných, musel som sa touto záležitosťou zaoberať osobne.

Betka a ja sme si vydýchli, zatiaľ čo som si pozbielal a upratal papiere týkajúce sa môjho dočasného domova u starších Belloniovcov, rodičov môjho švagra v Spišskej Novej Vsi, bývalom banskom meste, ktoré sa nachádzalo desať kilometrov južne, v tieni Slovenského rudohoria.¹⁰

Nasledujúci deň som sa vybral do mesta na policajné riaditeľstvo, ktoré sa nachádzalo v chladnej budove podobajúcej sa škatuli, typickej pre 50. roky „socialistického realizmu“. Keď som požiadal o radu znudeného a prekvapeného vrátnika, poslal ma do kancelárie plukovníka Spišiaka, okresného náčelníka. „Aké vhodné meno,“ pobavil som sa, keď išlo o náčelníka všetkých policajných síl bývalej Spišskej župy.¹¹

Pred jeho kanceláriou stál dlhý rad nervózných ľudí, pravdepodobne čakajúcich na povolenie navštíviť Juhosláviu, kde Slováci radi chodili na letnú dovolenku a odkiaľ sa mohli prešmyknúť do Rakúska a ujsť na Západ.¹² Namiesto toho, aby som čakal ako oni, vykročil som rovno k hrubo čalúneným dverám a zaklopal som na jediné možné miesto kúsok pod kľučkou.

Keď som počul: „Ďalej!“, otvoril som dvere k útlemu plukovníkovi Spišiakovi v strednom veku a jeho statnej sekretárke, tiež v strednom veku, ktorá si písala nejaké poznámky. Moje sako, ktoré sa nehodilo k nohaviciam, ich okamžite upozornilo na prítomnosť nejakého „Američana“.¹³

„Prečo ste sa nezaregistrovali do 48 hodín, ako ste mali?“ opýtal sa ma Spišiak, kým listoval v mojom kanadskom pase a prezeral si československé víza.

Zopakoval som príbeh, ktorý som uviedol agentom Štátnej bezpečnosti predchádzajúci deň.

„Prečo vám pán a pani Belloniovi, u ktorých bývate, neporadili, aby ste sa zaregistrovali?“ pokračoval. „Asi by sme im mali dať pokutu,“ dodal.

„Nie, nie,“ protestoval som. „Oni nevedeli, že nie som zaregistrovaný na polícii. To nebola ich chyba. Ak tu má niekto platiť pokutu, tak to mám byť ja.“

„Kedy a prečo opustila vaša rodina Československo?“ pokračoval.

„Odišli sme v januári 1945, pretože moji rodičia sa báli blížiaceho sa ruského frontu,“ odpovedal som.

„Takže ste odišli predtým, ako prišiel front?“ zopakoval.

„Áno,“ odpovedal som.

Vyzeralo to tak, že ho to uspokojilo. Odišli sme legálne. Keby to bolo po fronte, to by už bolo nelegálne, pretože novoustanovená československá vláda z 5. apríla 1945 výstupné víza len tak ľahko nevydávala. Samozrejme, po komunistickom prevrate v roku 1948 vláda na svojich

---

¹⁰ Viac o tomto meste pozri v KURUC, Jozef. *Spišská Nová Ves*. Martin : Osveta, 1979.

¹¹ Od polovice 11. storočia do roku 1918 bolo Slovensko integrálnou súčasťou Uhorského kráľovstva. Uhorskí Maďari ho nazývali Horné Uhorsko. Bolo rozdelené do 16 žúp, jednou z nich bola Spišská župa na severovýchode Slovenska. Táto župa bola zriadená v druhej polovici 12. storočia. Viac o Spiši pozri v Spišská stolica, ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 110-119.

¹² Počas leta 1982 som so svojou kanadsko-slovenskou manželkou navštívil dalmátske pobrežie Juhoslávie (teraz nezávislé Chorvátsko) a stretol sa tam s niekoľkými slovenskými pármí. Vysvetlili mi, že Juhoslávia bola jedným z mála miest mimo krajín Varšavskej zmluvy, ktorú občania Československa mohli navštíviť, hoci na to museli získať špeciálne povolenie. Navyše si museli nejako zohnať západnú menu, pretože československé úrady im dovolili zobrať si len minimálnu sumu. Tak sa stalo, že jeden manželský pár tam prišiel s obrovským vrecom zemiakov, z ktorých tam chcel žiť celý mesiac. Bolo nám ich ľúto, a tak sme im dali pár amerických dolárov, z čoho mali obrovskú radosť! Kým sme bývali vo Filadelfii (1979 – 1991), spolu s manželkou sme pomohli niekoľkým párom, ktoré utiekli na Západ práve cez Juhosláviu.

¹³ Kanadania a Američania sú pre Európanov v skutočnosti na nerozoznanie. Samozrejme, kým sa nezačnú spolu rozprávať, Kanadania a Američania sú často na nerozoznanie aj sami medzi sebou.

hraniciach so Západom zaviedla svoju časť železnej opony, čo platilo až do novembra 1989, keď sa komunisti vzdali svojej moci v Československu.¹⁴

„Čo robil váš otec na Slovensku?“ pokračoval Spišiak.

„Pracoval pre Daňový úrad v Martine,“ odpovedal som.

„Čo robí teraz [v Kanade]?“ pokračoval.

„Pracuje ako úradník na federálnom štatistickom úrade,“ povedal som dobrovoľne. „Spočiatku pracoval osem rokov ako robotník. Predtým ako sme prišli do Kanady v roku 1951, žili sme ako utečenci v jednej izbe v Rakúsku. Otec bol celý ten čas nezamestnaný,“ pokračoval som.

„Koľko máte bratov a sestier?“ naliehal Spišiak.

„Šesť. Štyria sú zamestnaní a zarábajú a dvaja pracujú doma.“

„Čo robia vaši bratia a sestry?“ vyzvedal ďalej.

„Môj starší brat je elektrikár. Ďalší starší brat je obchodným komisárom Kanadského obchodného ministerstva. Moja najmladšia sestra je učiteľka.“ Odpoveď, ktorá sa týkala môjho najstaršieho brata bola klamstvom. Od roku 1951 do roku 1967 bol elektrikárom, ale v roku 1967 bol zamestnaný na bezpečnostnom oddelení Kráľovskej kanadskej horskej polície, aby im pomáhal chytať špiónov z krajín východného bloku, teda takých ako Československo.¹⁵ Spišiakovi som sa pravdu o svojom najstaršom bratovi neodvážil povedať, lebo som sa bál, že by som skončil vo väzení. Samozrejme, aj môj brat bol veľmi nešťastný, keď som mu povedal, že odchádzam do Československa robiť výskum. Bál sa, že ma zaistí „tajná polícia“, že ma budú vypočúvať a že vyzradím jeho skutočné zamestnanie. Obával sa, že to ohrozí jeho ďalší postup, ak jeho nadriadení zistia, že jeho brat cestoval do komunistického kraja. Takýto strach vyvolávala studená vojna.

„Vidím, že ste si ešte nezmenili v niektorej z našich bank žiadne peniaze,“ pokračoval Spišiak.

To začal do živého. Keďže som bol oficiálne pozvaný Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, aby som na Slovensku robil výskum, bol som vyňatý z povinnosti zmeniť si na hraniciach dvanásť amerických dolárov na každý deň svojho pobytu v Československu. Namiesto toho som si zmenil dosť amerických dolárov v kurze 35 korún za dolár u môjho priateľa Ivana v Bratislave a môjho strýka Jozefa v Čadci. Československé banky by mi podľa oficiálneho výmenného kurzu dali za dolár len sedem korún alebo ekvivalent šiestich korún v špeciálnych bonoch, ktoré sa však mohli použiť len v Tuzexoch predávajúcich tovar zo Západu. Ako ostatné komunistické krajiny aj Československo svoju menu umelo nadhodnocovalo. Obchody Tuzex boli súčasťou tejto praxe. Aj keď som bol doktorandom s obmedzeným príjmom, čierny trh mi umožnil žiť v Československu „ako kráľ“. Benzín stál sedem korún za liter, obed sa dal kúpiť za tridsať korún a prekladateľovi v archíve som platil podľa vtedajšej sadzby 100 korún na deň. Pretože som žil u priateľov a príbuzných, môj trojmesačný pobyt v lete 1970 ma stál len 500 dolárov (čo bola cena farebného televízora v Minneapolise).

Ale aby som zodpovedal Spišiakovu otázku, musel som opäť klamať. Vysvetlil som, že bývam u svojej rodiny, teda u svojho strýka v Čadci. Môj otec ho pozval na návštevu v roku 1966 a zaplatil mu letenku i všetky ostatné náklady, preto teraz strýko splácal otcovi všetky moje náklady na Slovensku.

¹⁴ Dejiny Československa počas a po páde komunizmu pozri v SKALNIK LEFF, Carol. *The Czech and Slovak Republics: Nation Versus State*. Boulder : Westview Press, 1997.

¹⁵ Rozhovory s Imrichom Stolárikom III., Ottawa, Kanada, 10. júl 2001 a 12. september 2001. V Kanade môj otec Imrich Stolárik (nar. 1909) nikdy nepoužíval označenie Jr. (ml.), ale jeho najstarší syn ho už používal a aj prezývku Rick, aj keď bol Imrich III.

Spišiak mi určite neveril, ale prijal moje vysvetlenie s upozornením, že si mám určite zmeniť nejaké peniaze v miestnej banke, aby som sa počas svojej cesty domov vyhol na hraniciach problémom s colnými úradníkmi. Nechal som si poradiť.

Asi po pätnástich minútach vypočúvania Spišiak vyhodnotil, že som neškodný a rozhodol sa dať mi pokutu 50 československých korún za to, že som sa nezaregistroval na polícii načas. Zdôraznil, že je to minimálna pokuta a že mi vlastne urobil službu. Po registrácii zavolať Spišiak telefónom dopravného policajta zdola a nariadil mi zaplatiť mu pokutu. Na ňu mi policajt vystavil potvrdenku.¹⁶ Potom sme sa srdečne rozišli. Veľmi sa mi uľavilo, že som obišiel tak ľahko. Keď som opísal svoj „pohovor“ na polícii starším Belloniovcem, zhlboka si vydýchli a upozornili ma, aby som si v budúcnosti dával väčší pozor.

Rudolf Belloni (1895 – 1978) pochádzal z rodiny talianskych murárov, ktorí prišli na Slovensko v 18. storočí stavať zámky pre spišskú šľachtu. Počas prvej svetovej vojny narukoval a mal obrovské šťastie, že bol vybraný pre kuriérsku službu medzi Budapešťou a Konštantínopolom.

Pán Belloni rád spomínal na to, ako vošiel do tureckej reštaurácie v Konštantínopole, objednal si kávu a čašník sa ho spýtal: „À la Turka ou à la Franca?“ Prvá káva bola silná a tmavá, druhá zriedená mliekom. Aj keď sa Rudy považoval za Slováka, ktorý si zobral za manželku Slovenku, obaja boli ľahko pomad'arčení, ako to zvyklo byť v prípade starších obyvateľov Spišskej Novej Vsi. Preto ma aj prosil, aby som ho volal Rudy bácsi a jeho ženu zas Ancsi néni (po maďarsky strýko Rudy a teta Anna). Podobne ma aj jeho mladší brat Ernest Belloni (1903 – 1995), ktorý pre mňa pracoval ako prekladateľ maďarských dokumentov v levočskom archíve, žiadal, aby som ho volal Ernő bácsi (strýko Ernest). Rudy predtým pracoval ako úradník na československých železničiach a bol už dávno na dôchodku. Ernest bol bývalým zamestnancom pošty v Levoči. Obaja žili so svojimi manželkami v skromných dvojizbových bytoch. Spával som v obývačke u jedného alebo druhého a spolu s nimi som aj večeral. Keď sme sa pri viacerých príležitostiach prechádzali po meste, Rudy mi nostalgicky ukázal svoj krásny dom, ktorý kedysi vlastnil a ktorý mu komunisti v 50. rokoch vyvlastnili. Tiež spomínal, ako sa po skončení 1. svetovej vojny v roku 1918 vracal cez Budapešť domov. Keď prekročil hranice novovytvoreného Československa, zastavili ho českí legionári, z uniformy mu postŕhali uhorské insígnie a táto česká „arogancia“ ho odvtedy vždy pohoršovala.¹⁷

V levočskom archíve sme sa Ernest a ja pohrúžili do dokumentov z konca 19. storočia, ktoré odhalili, ako Maďari využívali svoju kontrolu nad župnou správou, aby sa pokúsili jazykovo aj kultúrne pomad'arčiť miestne slovenské či nemecké obyvateľstvo. Po slávnom vyrovnaní (Ausgleich) medzi Habsburgovcami a Maďarmi v roku 1867, kedy Maďari získali úplnú kontrolu nad svojimi vnútornými záležitosťami v rakúsko-uhorskej monarchii, ministerstvo školstva začalo vydávať usmernenia pre učiteľov štátnych alebo cirkevných škôl a pokračovalo v tom až do 1. svetovej vojny. Zdôrazňovalo v nich, že vyučovacím jazykom mal byť výlučne maďarský jazyk a že odmena sto zlatých forintov sa mala vyplatiť každoročne všetkým učiteľom, ktorí boli v asimilácii svojich študentov úspešní. Takéto usmernenia boli odoslané do všetkých slovenských

---

¹⁶ Zvyk polície pokutovať ľudí za dopravné priestupky na mieste v Slovenskej republike naďalej pokračuje (a aj vo väčšine kontinentálnej Európy) a spôsobuje aj veľa korupcie. Aj keď som odvtedy navrhoval rôznym slovenským vládnym úradníkom, že by mali prejsť na systém severnej Ameriky, kde občania platia dopravné pokuty úradníkom samosprávy, moje rady zostali nevypočuté.

¹⁷ Rozhovory autora s Rudolfom, Annou a Ernestom Belloniovcami v júli 1970 a ich synom Ladislavom, ženatým s autorovou sestrou Hyacintou v Ottawe 3. októbra 2001. Pozri kapitolu 2 k príbehu o založení Československa.

žúp (ako aj do tých, kde žili ďalšie menšiny), čo malo za následok pokles počtu škôl s vyučovacím jazykom slovenským z 1 822 v roku 1866 na 241 v roku 1905.¹⁸

Takéto nasmerovanie maďarizácie uhorských národností sa objavilo v tom istom čase, ako sa Slováci začali sťahovať za prácou do Spojených štátov amerických. Najskôr prichádzali ľudia (na začiatku mladí muži) z východného Slovenska, kde bol v 19. storočí šesťnásobný nárast obyvateľstva. Tam však bol aj nedostatok pôdy a priemysel prakticky neexistoval. Po zrušení nevoľníctva v roku 1848 početní chotári a želiari slovenskej národnosti, ako aj ďalších národností hľadali pre seba sezónnu prácu v Uhorskom kráľovstve na majetkoch šľachty alebo v rastúcej metropole – Budapešti.¹⁹ Agenti amerických železníc, uhoľných baní i železiarskeho a oceliarskeho priemyslu objavili tento potenciál lacnej práce v 70. rokoch 19. storočia a niekoľkým stovkám zúfalých roľníkov zaplatili náklady na cestu do Ameriky. Kým plácu 1 až 1,5 dolára na deň považovali americkí robotníci v Spojených štátoch za nedostatočnú, pre roľníkov, ktorí mali ťažkosti so získaním práce v Uhorsku (alebo ak ju aj našli, dostali za ňu iba 15-30 centov za deň), to bol pekný zárobok. Prvým prisťahovalcom trvalo len okolo šesť mesiacov, kým splatili svoju cestu v hodnote 80 dolárov z Uhorska vlakom, loďou z Hamburgu alebo Brém do New Yorku a potom vlakom do konečného cieľa. Následne svojim rodinám domov posielali listy aj s peniazmi a naliehali, aby prišli za nimi a našli si tak prácu v Novom svete.²⁰ Medzi rokmi 1870 až 1914 sa na takúto cestu vydalo viac ako 750 000 Slovákov. Jedna tretina sa však vrátila domov (niektorí veľa ráz ešte predtým, ako sa rozhodli buď sa navždy usadiť v Spojených štátoch, alebo zostať v domovine). Do konca prvej svetovej vojny bývalo v Amerike takmer 620 000 Slovákov prvej a druhej generácie – jedna štvrtina slovenského národa, zatiaľ čo vo svojej pôvodnej vlasti žilo len o niečo viac ako 2 000 000 Slovákov.²¹

Slováci, ktorí zostali v Spojených štátoch, sa usadili najmä v priemyselnom americkom trojuholníku medzi Bostonom, Minneapolisom a Baltimorom. Celá polovica z nich žila v Pensylvánii, kde pracovala ako bežná pracovná sila buď v tvrdých uhoľných baniach vo východnej časti štátu, alebo v mäkkých na západe, alebo si našla prácu v oceliarniach v okolí mesta Pittsburgh. Veľký počet Slovákov sa tiež usadil v priemyselnom údolí rieky Connecticut, v štáte New Jersey a štáte New York, v regiónoch Clevelandu a Youngstownu v štáte Ohio. Mnohí tiež tiahli do oceliarní v Gary v štáte Indiana, do bitúnkov v Chicagu a mlynov na múku v Minneapolis. Keď sa

---

¹⁸ Minister školstva školskému inšpektorovi Uhorska, Slovenský oblastný archív, Spišská župa, Levoča, 1902, Výkonná rada, II, s. 183, 1902, sumarizuje tieto zákony; a minister školstva všetkým školským radám, tamže, 1905, s. 1576, obmedzuje celé vyučovanie, dokonca i v prvých ročníkoch, na maďarský jazyk. Štatistika škôl s vyučovacím jazykom slovenským je od Jozefa Gregora-Tajovského, Východné Slovensko, *Národný kalendár* 22. Pittsburgh, 1913, s. 243-244. Pre širšiu diskusiu maďarizácie slovenských škôl v 19. storočí pozri moju prácu *Immigration and Urbanization: The Slovak Experience, 1870–1918*. New York : AMS Press, 1989, s. 149-155.

¹⁹ PUSKÁS, Julianna. *From Hungary to the United States (1880–1914)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1982, s. 45-63.

²⁰ BALCH GREENE, Emily. *Our Slavic Fellow Citizens*. New York : Charities Publications Committee, 1910, s. 99-101. Ja som tiež zdokumentoval tento pohyb na základe záznamov župných archívov Šariša a Spiša. Pozri moju prácu *Immigration and Urbanization*, s. 1-34.

²¹ Fourteenth Census of the United States Taken in the Year 1920, Vol. II, Population: General Report and Analytical Tables. Washington : Government Printing Office, 1922, s. 973, a Statistická príručka Republiky československé III. Praha, 1928, s. 275. Aj sčítanie ľudu Spojených štátov z roku 1920 a aj československé sčítanie ľudu z roku 1921 národnosť identifikujú prostredníctvom materinského jazyka. Demografickú analýzu slovenskej migrácie konca 19. a začiatku 20. storočia pozri v SVETONĚ, Ján. Slovenské vysťahovalectvo v období uhorského kapitalizmu, *Ekonomický časopis* 4, 1956, č. 2, s. 171-191.

v dvadsiatych rokoch 20. storočia stal Detroit hlavným mestom automobilov v Amerike, nahrnuli sa ich tam tisícky, aby pracovali na montážnych linkách.²²

V čase, keď 34-ročný Imrich Stolárik nastúpil 18. februára 1913 v nemeckom prístave Brémy na parník *George Washington* smerujúci do Ameriky, bola to už rutinná cesta. Bola to už jeho tretia cesta cez Atlantik. Jeho brat Vincent, ktorý tam prišiel ešte v roku 1909, mal pre neho zaistenú izbu a prácu v priemyselnom meste Tarentum v Pensylvánii, 22 míľ severovýchodne od Pittsburghu na rieke Allegheny.²³

Imrich sa narodil v roku 1879 v dedine Turzovka na biednych Kysuciach.²⁴ Jeho otec Adam bol negramotný a v dedine predával krpce. Imrich si v roku 1904 zobral za manželku Zuzanu Papučíkovú (narodenú v roku 1888) zo susednej osady Dlhá. V tom čase bol furmanom, zväžal drevo z Javorníkov, 15 km západne od Čadce.²⁵ Keďže sa dokázal otočiť len raz za deň, nemohol zarobiť toľko, aby zabezpečil svoju rozrastajúcu sa rodinu a podobne ako tisíce krajanov pred ním, odišiel mladý furman za prácou do Ameriky. Dúfal, že ušetrí nejaké peniaze, aby potom kúpil trochu zeme v rodnom kraji. V čase, keď šiel Imrich do Ameriky už po tretíkrát, bol otcom troch detí: Imricha ml. (1909), Anny (1912) a Verony (1913). Po vojne mal ďalšie tri: Jozefa (1924), Teréziu (1925) a Rudolfa (1928). V Amerike Imrich pracoval v Tarentume v miestnych oceliarniach na nočné zmeny, kde mazal stroje. Bola to špinavá robota, ale dobre platená a menej stresujúca ako práca cez deň pri vysokej peci.²⁶

---

²² „Priemyselný trojuholník“ zdefinoval Peter Roberts a podotkol, že väčšina južných a východných Európanov, ktorí prichádzali do Ameriky pred 1. svetovou vojnou, sa tam aj usadila. Por. *The New Immigration: A Study of the Industrial and Social Life of Southeastern Europeans in America*. New York, 1912, s. 156. Štatistiku slovenských usadlostí v USA pozri vo *Fourteenth Census of the United States Taken in the Year 1920, Vol. II, Population, General Report and Analytical Tables*. Washington, 1922, s. 984. Dejiny automobilového priemyslu v Detroiti pozri v DAVIS, F. Donald. *Conspicuous Production: Automobiles and Elites in Detroit, 1899-1933*. Philadelphia : Temple University Press, 1988.

²³ Pozri prepísané cestovné manifesty Imricha Stalarika [Sic!] a Vencenty [Sic!] Stolarika v záznamoch Múzea Ellis Island, <http://www.ellislandrecords.org/search>. Imrich bol predtým v Amerike v rokoch 1906 a 1911.

²⁴ Turzovku založil v roku 1598 gróf Juraj Thurzo, uhorský palatín. V tom čase tam usadil skupinu Valachov, aby kľočovali les a vybudovali pílu v hornej časti povodia rieky Kysuca. Rodina Stolárikovcov pravdepodobne získala svoje priezvisko odvodením od svojho zamestnania – stolár. Dejiny Turzovky pozri v GAJDIČIAR, Ivan, GACÍK, Milan a PAŠTRNÁK, Ladislav, eds., *Turzovka, 1598-1998*. Turzovka : Nadácia 400 rokov Turzovky, 1998, s. 29-137.

²⁵ Dejiny Čadce, ktorá bola založená v roku 1565, pozri v MARÁKY, Peter a ŠELIGA, Ladislav, eds., *Čadca a okolie*. Martin : Osveta, 1981, s. 42-77.

²⁶ Autorov rozhovor s Imrichom a Margitou Stolárikovcami, 29. – 30. december 1975. V tomto rozhovore Imrich Stolárik nesprávne konštatoval, že jeho otec odišiel do Ameriky v roku 1914. Dobrý opis práce pri vysokej peci pozri v BELL, Thomas. *Out of This Furnace*. Boston : Little-Brown, 1941; opäť vydané vydavateľstvom University of Pittsburgh Press, 1993, s. 44-48.

Obr. 1 Svadba Vincenta Durinu s Annou Stolárikovou, Turzovka 7. novembra 1905, stojaci sprava doľava: Imrich a Zuzana Stolárikovci, Vincent Stolárik, Mária Stoláriková a Adam Stolárik, archív autora

Hneď ako splatil náklady za svoju cestu, začal Imrich Stolárik manželke a deťom posielat' peniaze. Zuzana však nevedela čítať, preto bola odkázaná na svoju sestru Veronu, ktorá bývala neďaleko, aby čítala listy jej manžela a písala na ne aj odpovede.

Keď v auguste 1914 vypukla prvá svetová vojna, Imrich sa rozhodol nevypočuť výzvu Jeho ríšskeho a apoštolského majestátu Františka Jozefa, aby sa vrátil domov bojovať proti Rusom a Srbom. Aj keď bol ako vojak 71. pešieho pluku sídliaceho v Trenčíne v zálohe viazaný povinnosťou vrátiť sa, dobre zvážil radu šéfredaktorov slovensko-amerických novín, ktorí naliehali na svojich krajanov, aby odmietli bojovať proti bratským Slovanom.²⁷ Tak skúsený imigrant pokračoval v práci v oceliarniach a šetрил peniaze na deň, keď sa vojna skončí a on bude schopný vrátiť sa domov, kúpiť zem a stať sa váženým sedliakom.

Bolo to správne rozhodnutie, že Imrich nepočúvol výzvu a nevrátil sa. Do roku 1918 Rakúsko-Uhorsko mobilizovalo 400 000 – 450 000 Slovákov, čo predstavovalo 20 % slovenského obyvateľstva. Z tohto počtu 69 000 padlo (15,33 %) a 62 000 sa stalo mrzákmi (13,78 %) buď na srbskom, ruskom, alebo talianskom fronte. V roku 1918 boli povolaní muži vo veku 32-50 rokov, čo by sa bolo týkalo aj Imricha. Okrem toho sa 2. júna 1918 proti vojne vzbúrilo 50 vojakov z Imrichovho 71. pluku v Kragujevaci (v Srbsku). Tí však boli porazení lojálnym vojskom a 44 z

---

²⁷ *Národné noviny*, Pittsburgh, 3. a 17. september 1914.

rebelov boli za zradu popravení. Išlo o najväčšiu vzburu jednotky rakúsko-uhorskej armády v roku 1918.²⁸

Kým sa Imrich Stolárik lopotil a šetril v Amerike, jeho manželka a tri deti v Uhorsku pomaly upadali do žalostnej chudoby. Žili v dvojizbovej drevenici postavenej v roku 1912 staviteľmi z neďalekej dediny Zákopčie. Imrich zaplatil za jej stavbu peniazmi, ktoré zarobil predtým v Amerike. Drevenica pozostávala z kuchyne vykurovanej kachľami a pecou a studenej a vlhkej spálne. Rodičia spávali v spálni na ručne vyrobenej drevenej posteli so slameným matracom a perinou, kým deti spávali pod perinami v teplejšej kuchyni na drevených rozkladacích posteliach pokrytých slamou. Na rozdiel od ostatných dreveníc v regióne táto drevenica mala drevené podlahy, tehlový komín, veľké okná a príľahlý záchod. Imrich starší tieto inovácie vypozeroval na svojich predchádzajúcich robotách v Amerike.²⁹ Keďže všetku „dobrú“ ornú pôdu v údolí si už pred stáročiami nárokovali usadlíci, drevenica bola postavená vysoko na kopci, obkolesená hustým lesom s cestičkou na prepravu dreva, ktorá k nej viedla. Neďaleko bolo niekoľko pásikov vyklčovanej zeme, Zuzanino veno, kde pestovala zemiaky a zeleninu. V príľahlej maštali mala pár kravičiek, ktoré poskytovali rodine mlieko, maslo a syr. Tie vyrábala, keď mala čas. Chovala tiež prasa a zopár sliepok. Pretože manžel odišiel, Zuzana musela robiť všetku prácu doma i na poli. Kým neprišla vojna, peniaze, ktoré posielal Imrich z Ameriky, umožňovali rodine kúpiť si také nevyhnutné potraviny, ako bola múka, sušená fazuľa a hrach, obilie, ale aj nástroje či oblečenie.

Keď sa podpora pre blokádu Nemecka a Rakúsko-Uhorska zo strany Aliancie zastavila, život rodiny Stolárikovcov bol oveľa ťažší. Divé svine počas vojny veľa ráz rozryli ich úrodu zemiakov. Keďže všetci telesne zdatní muži museli narukovať, nebolo strážcov zveriny, ktorí by divé svine postrieliť. Inokedy zas Zuzana prešla 15 km južne cez Javorníky do Bytče a potom vlakom do Trenčína,³⁰ ďalších 50 km južne, aby tam nakúpila potraviny za lepšiu cenu, ako boli ceny v okolí dediny. Keď svoje zásoby nakúpila, vrátila sa vlakom do Žiliny, Čadce a Turzovky a posledných päť kilometrov domov išla pešo. Takáto cesta mohla trvať dva aj tri dni, počas ktorých zostali deti odkázané na seba, alebo boli len so svojimi susedmi či tetou, ktorá na nich z času na čas dohliadala.³¹

---

²⁸ Autorov rozhovor s Imrichom a Margitou Stolárikovcami; JAKEŠOVÁ, Elena. Sociálne pomery a zmeny v sociálnej štruktúre a HRONSKÝ, Marián. Sociálne nepokoje a vojenské vzbury, in KOVÁČ, Dušan et al., *Prvá svetová vojna, 1914-1918*. Bratislava : VEDA, 2008, s. 163-165 a 254. Fotografie popravy rebelov 71. pešieho pluku sú k dispozícii v *The Trail of the Hun in Austria-Hungary*. Pittsburgh : Czecho-Slovak Army and Relief Committee, 1919, s. 18-19. Dejiny tohto povstania pozri v ZRUBEC, Laco. *Kragujevská vzburá*. Nitra, 2003. Na porovnanie, počet obyvateľstva v Kanade v roku 1914 bol 8 000 000. Kanada poslala za more 470 000 mužov (5,8 % z obyvateľstva), z tohto počtu padlo 60 000 (12,8 %) a ranených bolo 155 000 (33 %). Por. MORTON, Desmond. *When Your Number's Up: The Canadian Soldier in the First World War*. Toronto : Random House, 1993, s. 181 a 278.

²⁹ Emily Greene Balchová zbadala takéto zdokonalenia na svojej ceste po Slovensku v roku 1905 a dokonca príklady „amerikánskych“ domov odfotografovala. Por. BALCH, *Slavic*, s. 88. Dopad vracajúcich sa amerických Slovákov na dedinskú architektúru pozri v MANN, B. Arne. Vystaľovalectvo a jeho vplyv na zmeny v ľudovom staviteľstve na východnom Slovensku, *Zborník Slovenského národného múzea, Etnografia* 75, 1981, č. 22, s. 139-187.

³⁰ Trenčín má korene v Rímskej ríši, keď bol nazývaný Laugaricio. Prvá zmienka o ňom ako o obchodnom centre severného Uhorska pochádza z roku 1111. Por. PAUER, Marián a ŠIŠMIŠ, Milan et al. *Laugaricio: Zborník historických štúdií k 1800 výročiu rímskeho nápisu v Trenčíne*. Košice : Vychodoslovenské vydavateľstvo, 1980, a ŠIŠMIŠ, Milan et al. *Trenčín: remesla, tlačiarne, architektúra*. Bratislava : Alfa, 1985. Dejiny Bytče pozri v *Bytča, 1378-1978*, ed. Jozef Kočiš a Slavko Churý. Martin : Osveta, 1978.

³¹ Autorov rozhovor s Imrichom a Margitou Stolárikovcami. Marián Stolárik navštívil a odfotil rodinné sídlo v rokoch 1968, 1970, 1988 a počas 90. rokov. Uvedené roky tiež prediskutoval so svojimi žijúcimi tetami a strýkami.

Obr. 2 Drevenica Stolárikovcov, maľba, 1968, archív autora

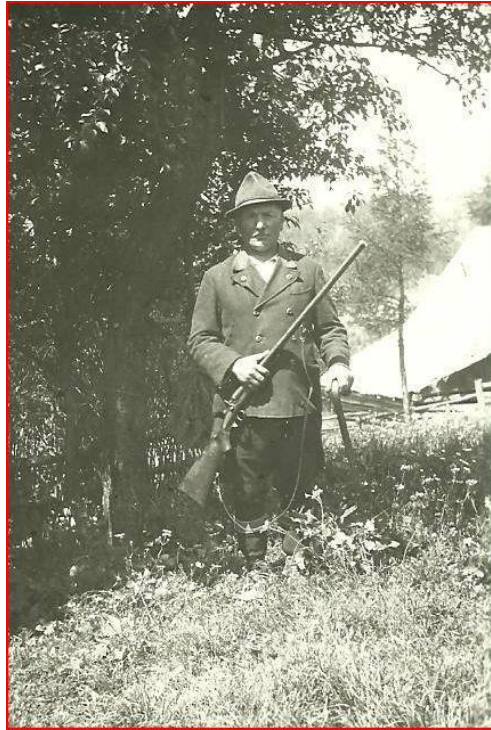
Mladší Imrich, ktorý v roku 1914 dosiahol päť rokov, mal na starosti pasenie kráv na svahoch popri dolnej ceste. Musel skoro vstávať a keď jeho mamka podojila kravy, brával ich na vhodnú pašu. Odkedy sa zasielanie peňazí z Ameriky zastavilo, mladý Imriško už nemohol nosiť krpce, čo mu otec kúpil v Turzovke. Bolo ich treba šetriť na osobitné príležitosti ako napríklad chodenie v nedeľu do kostola či brodenie sa snehom v zimnom období. Od jari do jesene musel pásť kravy bosý a to mu spôsobovalo nemalé problémy. Ranná tráva bola mokrá a studená, mladé chlapča sa triaslo, kým čakalo na kravy, aby si uľavili a on tak mohol pre svoje skrehnuté nohy využiť teplo z ich pariaceho sa moču. A aj keď vojnové roky ubiehali a mladé chlapča rástlo, jeho mama mu nemohla kúpiť nové šaty. Namiesto toho mu jeho teta Verona Kameništiaková dala šaty po svojom manželovi, ktorý narukoval do armády v roku 1914 a už sa z nej nikdy nevrátil. V šatách oveľa väčšej veľkosti vyzeralo chlapča ako strašiak.

Keď sa vojna napokon v novembri 1918 skončila, mladý Imrich okamžite napísal svojmu otcovi a prosil ho, aby sa vrátil domov. Vo vojnových rokoch mohol chlapec našťastie navštevovať miestnu základnú školu nad Majtaníkovým hostincom, a tak sa naučil písať i čítať. Staršieho Imricha sa synova prosba hlboko dotkla, preto sa na jar 1919 vrátil. Doniesol si so sebou ušetrených 3 000 dolárov, čo rodinu okamžite pozdvihlo z ťaživej chudoby. V tých dňoch sa jeden dolár kupoval za sto korún. Otec tak kúpil o trochu viac pôdy pre svoju rodinu i malý kúsok blízkeho lesa od grófa Gejzu Csákyho. Gróf, ktorý sídlil v Budatínskom zámku na okraji Žiliny,³² zbadal, že tento Amerikán vie tvrdo pracovať a je spoľahlivý, preto si ho najal ako svojho horára. Túto prácu potom Stolárik starší vykonával až do svojej smrti v roku 1960.³³ Okrem toho dal Imrich st. svojmu synovi nový (modrý) oblek a žlté topánky, ktoré boli v Amerike v tom čase v móde. Imriško ich hrdo nosil do kostola v nedeľu i na sviatky.³⁴

³² Dejiny Žiliny a Budatínskeho hradu pozri v MARSINA, Richard. Žilina v období včasného a vrcholného feudalizmu, in HALAJ, Dušan a MARSINA, Richard et al. *Žilina, dejiny a prítomnosť*. Martin : Osveta, 1975, s. 35-55.

³³ Koncom roku 1959 komunistický režim skonfiškovoal tento kúsok lesa, ako aj všetku pôdu, ktorej bolo viac ako jeden hektár, a prinútil rodinu vstúpiť do družstva. Pre toto vlastníctvo ju označili za kulakov (ruský názov pre bohatých sedliakov). Komunisti tiež skonfiškovali všetkú zem grófa Csákyho a dokonca aj jeho hrad. Po roku 1948 žil gróf Csáky v dome svojich bývalých nájomníkov a pracoval pre viaceré fabriky ako prekladateľ, pretože ovládal viacero jazykov. Začiatkom 60. rokov mu povolili presťahovať sa do Paríža za svojou dcérou Natáliou Csáky de Montesquieu. Tam aj v roku 1974 zomrel. Autorov rozhovor s Imrichom Stolárikom a grófom Jurajom Csáky (Gejzovým bratrancom), Oshawa, Ontario, 13. marec 2005.

³⁴ Autorov rozhovor s Imrichom Stolárikom.

Obr. 3 Imrich Stolárík, horár, Dlhá 1944, archív auto

Imrich Stolárík st. si na život v Amerike priniesol aj pekné spomienky. V Tarentume žil v podnájme na Prvej aleji spolu so svojím bratom a skupinou krajanov z Kysúc. Pre reťazovú migráciu Slovákov z celého severného Uhorska to bolo typické. Podobne ako národnosti zo strednej a východnej Európy aj Slováci sa združovali podľa regionálneho pôvodu.³⁵ Imrich slúžil ako kurátor slovenskej farnosti sv. Klementa, stal sa členom Národného slovenského spolku a čítal jeho *Národné noviny*. Bol tiež podporovateľom Slovenskej ligy v Amerike.³⁶

Imrich Stolárík mal šťastie, pretože v čase, keď na začiatku 20. storočia prišiel do USA, väčšina komunit amerických Slovákov už bola „inštitucionálne celistvá“.³⁷ Slováci už mali to, čo sa stalo chrbtovou kosťou ich komunit – nájomné domy, podporné spolky, farnosti a novinovú tlač. Rýchlo sa medzi nimi rozvinulo malé podnikanie, najmä krčmy, predaj cestovných lístkov na parníky, obchody s potravinami, mäsiarstvá, pohrebné sály (americký fenomén, ktorý na Slovensku neexistoval).³⁸

---

³⁵ Emily Greene Balchová zbadala tento fenomén ako prvá v práci *Our Slavic Fellow Citizens*, s. 242-243; ja som ho zdokumentoval u Slovákov v rámci svojej dizertačnej práce (Minnesota, 1974), ktorá bola neskôr publikovaná ako *Immigration and Urbanization*, s. 40-43. June Alexanderová moje zistenia potvrdila v práci *Staying Together: Chain Migration and Patterns of Slovak Settlement in Pittsburgh Prior to World War I*, *Journal of American Ethnic History* 1, jeseň 1981, s. 56-83.

³⁶ Rozhovor autora s Imrichom Stoláríkom (ml.).

³⁷ Tento termín vytvoril Raymond Breton v práci *Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants*, *American Journal of Sociology* 70, september 1964, s. 193-205.

³⁸ Protestantský kazateľ Pavel Jamarik urobil prieskum slovenského podnikania v Bridgeporte, CT, v New Yorku a v Clevelande, OH, v roku 1914. Zistil, že väčšina viedla obchody s potravinami, mäsiarstvá a pohostinstvá. Por. JAMARIK, Pavel. Život Amerických Slovákov dakedy a teraz, *Sborník Národného slovenského spolku* 1, 1915, č. 2-3, s. 98-109.

Kým v úplných začiatkoch prichádzali do USA najmä mladí muži, neskôr ich nasledovali ženy a priateľky. Slovenské gazdinky v Amerike, ktorých spočiatku nebolo veľa, otvorili svoje štvorizbové domčeky predovšetkým pre slobodných či čerstvo ženatých prisťahovalcov. Tieto gazdiné viedli kuchyňu, jednu spálňu mali pre svoju vlastnú rodinu a zvyšné izby prenajímali nájomníkom. Tí spávali po dvoch v jednej posteli v dvoj- alebo viacposchodových posteliach a platili dva doláre na týždeň za izbu a jedlo. Gazdiná im varila, pripravovala jedlo do obedárov, prala a niekedy im dokonca uschovávala aj peniaze. Tiež im pri kúpaní umývala špinavý chrbát, čo u miestnych Američanov vyvolávalo zdesenie a pochybnosti o ich mravnosti. V sobotu večer si podnájomníci uholných regiónov mohli kúpiť súdok piva a zabávať sa až do noci. V tanci sa k nim mohli pridať dokonca aj gazdiné, najmä keď miestni muzikanti hrali na svojich akordeónoch polky, valčíky alebo čardáše.

V tom období, keď otec robil v dvanásťhodinových šichtách a bol preč celý deň, sa úloha gazdinej dosť posilnila – oveľa viac, ako to bolo na Slovensku. Gazdiná vychovávala deti, chystala ich do školy, dohliadala na ich domáce úlohy a starala sa o rodinné financie. Tiež sa často stávalo, že pre svojich slobodných nájomníkov našla manželku a neskôr sa spolu so svojim manželom stali krstnými rodičmi ich detí.³⁹

Najväčšou radosťou slovenských prisťahovalcov v Amerike na konci 19. a začiatku 20. storočia bolo zdieľanie dostupného, neveriteľne lacného jedla a pitia. Funt hovädziny stál len desať centov, bochník chleba päť centov a pivo v miestnych hostincoch tiež päť centov. Navyše, keď si slovenskí imigranti kúpili pivo, v jeho cene bolo aj jedlo na prepychových švédskych stoloch. Takúto možnosť ponúkali zákazníkom aj mnohé ďalšie krčmy. A ak sa kelner pozeral na inú stranu, mohol si podnikavý pravidelný zákazník dokonca napchať vrecká jedlom aj na neskôr. V tom čase mohli mať slovenskí prisťahovalci, ak si to želali, na raňajky vajička so stejkom a nie kašu, ako to zvyčajne bývalo v ich domovine.⁴⁰

Na druhej strane, väčšina slovenských gazdín varila striedmo a sezónne, podobne ako sa varilo na Slovensku. Robili teda veľa druhov polievok, zvyčajne kuraciu polievku s domácimi rezancami (alebo v nedeľu s pečienkovými haluškami). Polievka sa robila z krku, krídel, nôh a ďalších zvyškov spolu s rôznou zeleninou. Zvyšok kurčaťa sa dal upiecť alebo sa niekedy plnil plnkou. V letných mesiacoch, keď už bola aj čerstvá zelenina, pripravovali slovenské gazdiné v pracovné dni rôzne fazuľkové a iné zeleninové polievky. Tie sa často varili s kyslou smotanou. Cez zimu prevládala kapustnica alebo fazuľová či šošovicová polievka. Slovenské gazdinky často pripravovali širokú škálu múčnych jedál a cestovín, najmä halušky s bryndzou a slaninkou na Slovensku, v Amerike s tvarohom alebo kyslou kapustou, prípadne domáce rezance s makom alebo s cukrom a vlašskými orechmi. Počas leta robili manželky slivkové alebo čerešňové gule posypané sladkým mletým makom či osladenými „prézlamí“ (strúhankou). Východniari jedli často pirohy plnené tvarohom, zemiakmi alebo marmeládou. Mohli sa aj posmažiť na masle

---

³⁹ TYBOR, M. Martina. A Composite Picture of a Slovak Immigrant's Early Experiences, in *Jednota Annual Furdek* 8. Middletown, PA, 1969, s. 3-23, a TÓTH, A. G. Ako máme íť v Amerike, *Národný kalendár* 8, 1899, s. 129-131; FURDEK, Štefan. Všeličo z Ameriky, *Tovaryšstvo* 3. Ružomberok, 1909, s. 295; GESSAY, Ignác, Streatorski Slováci a ich pokrok, *Národný kalendár* 20, 1911, s. 123. Autor si pamätá, že keď v roku 1951 prišli Stolárikovci do Ottawy, jeho sestra Gitka hrdo vyhlásila, že „teraz, keď už sme v Kanade, budete musieť pomáhať s riadmi“. Mala pravdu. Na Slovensku ešte stále manželia nechávajú väčšinu domácich prác na svoje manželky. Keď sa autor pýtal Jána Čarnogurského, bývalého slovenského predsedu vlády (1991), na fenomén „oslobodenia žien“, odvetil: „Táto choroba na Slovensko ešte nedorazila.“

⁴⁰ ČULEN, Konštantín. *J. Slovenský: Životopis zakladateľa prvých slovenských novín v Amerike*. Winnipeg : Kanadská slovenská liga, 1954, s. 83-84.

alebo posypať makom či „prézlamí“. Populárna bola aj plnená paprika alebo plnená kapusta. V piatky, ktoré boli pre katolíkov bez mäsa, mohli gazdiné pripraviť vyprázanú rybu so zemiakmi alebo polesníky, prípadne narobiť hromadu palacínok plnených tvarohom či slivkovým lekvárom. V niektorých rodinách bolo tiež obľúbené špenátové pyré s cesnakom a haluškami s volským okom. Slovenské gazdiné často piekli rôzne druhy koláčov, najmä však makové a orechové záviny.⁴¹

Slováci, ktorí sa začali usadzovať v Spojených štátoch amerických v 70. rokoch 19. storočia – podobne ako milióny imigrantov pred nimi – si rýchlo uvedomili, že sú odkázaní sami na seba. Ani federálna a ani štátna vláda v 19. storočí neposkytovala nijaké sociálne služby. Preto si prví prišielci, ktorí sa stretávali po práci v blízkych krčmách a diskutovali o svojich potrebách, založili svojpomocné spolky, aby pomáhali ďalším Slovákom (alebo ich rodinám), keď ochoreli, utrpeli pracovný úraz alebo zahynuli pri práci. O takýchto inštitúciách mohli počuť od prisťahovalcov, ktorí prišli skôr, napríklad od Čechov alebo Poliakov, s ktorými pre jazykovú príbuznosť žili na začiatku spoločne v podnájmoch. Prípadne sa o nich dozvedeli od členov cechov, ktoré boli v Uhorsku zrušené len v roku 1872.⁴² Nech už bol zdroj týchto informácií akýkoľvek, prisťahovalci sa združili, napísali si stanovky, do spoločnej pokladnice zaplatili malú položku zo svojho príjmu (dva doláre na mesiac), zvolili si predsedu, podpredsedu, tajomníka, pokladníka, dozornú radu a podporovali tých, ktorí to potrebovali. Tým, že sa členovia zúčastňovali na mesačných schôdzkach a hlasovali o rôznych rezolúciách, zároveň sa učili aj princípom demokracie. Do roku 1890 si Slováci v Spojených štátoch založili 50 svojpomocných spolkov, väčšinou pomenovaných po svätých patrónoch. Boli nimi napríklad Spolok sv. Petra apoštola založený v New Yorku v roku 1883 alebo Spolok sv. Jána, ktorý začal pôsobiť v tom istom roku v Bridgeporte v Connecticute.⁴³ Do roku 1890 sa niekoľko skupín svojpomocných spolkov zjednotilo a vytvorilo národné organizácie, ako napr. sekulárny Národný slovenský spolok s centrárou v Pittsburghu a Prvá katolícka slovenská jednota so sídlom v Clevelande.⁴⁴

---

⁴¹ Autorove postrehy o jedlách servírovaných v domácnostiach Stolárikovcov (Ottawa) a Ivančovcov (Oshawa), ako aj v slovenských domácnostiach v Bethleheme v Pensylvánii, v Clevelande v Ohio a v Detroitu v Michigane. Prvú existujúcu slovenskú kuchárku pozri v BABILON, Ján. *Prvá kuchárska kniha v Slovenskej reči*. Budapešť, 1870 a 1894; znovu vydaná Bratislava : Tatran, 1989. Obsahuje viac ako 1 500 kulinárskych, ale aj jednoduchých receptov. Veľmi pekne opísala veľkú rôznorodosť prípravy jedál, ktoré priniesli do Ameriky prisťahovalci, GABACCIA, R. Donna. *We Are What We Eat: Ethnic Food and the Making of Americans*. Cambridge : Harvard University Press, 1998.

⁴² Prvý svojpomocný spolok *The Scots Charitable Society of Boston* založili v Amerike v roku 1657 škótski imigranti. Por. DONALDSON, Gordon. Scots, in THERNSTROM, Stephan, ed., *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1980, s. 915. Príbeh poľských spolkov pozri v RENKIEWICZ, Frank. Polish Fraternalism and Beneficial Insurance in America, in CUMMINGS, Scott, ed., *Self-Help in Urban America: Patterns of Minority Business Enterprise*. Port Washington, NY : Kennikat Press, 1980, s. 113-129. České spolky pozri v ČAPEK, Thomas. *The Czechs (Bohemians) in America*. New York : Houghton Mifflin, 1920, s. 254-264. Keith Hitchins nedávno uverejnil kapitolu Mutual Benefit Societies in Hungary, 1830–1941, in LINDEN van der, Marcel, ed., *Social Security Mutualism: The Comparative History of Mutual Benefit Societies*. Bern : Peter Lang, 1996, s. 359-383, kde poukázal na cechový pôvod takýchto spolkov v Uhorsku, najmä po zrušení cechov v roku 1872. Uhorská vláda sa namiesto podporovania rastu týchto dobrovoľníckych organizácií snažila o ich kontrolovanie a reguláciu.

⁴³ VESELÝ, Štefan. Prvé slovenské spolky v Spojených štátoch amerických, in *Slováci v zahraničí 4-5*. Martin, Slovakia, 1979, s. 53. Tiež pozri moju prácu A Place for Everyone: Slovak Fraternal-Benefit Societies in America, in CUMMINGS, Scott, *Self-Help*, s. 130-141.

⁴⁴ Súhrnné dejiny týchto organizácií pozri v BAUMGARTEN, Vladimír R. a STEFKA, Joseph. *The National Slovak Society: 100 Year History, 1890–1990*. Pittsburgh : Národný slovenský spolok, 1990, a PAUČO, Jozef. *75 Prvej katolíckej slovenskej jednoty*. Cleveland : Prvá katolícka slovenská jednota, 1965.

Tie sa časom stali plnoprávnymi poisťovacími spoločnosťami s tisíckami členov a majetkom v miliónoch dolárov.⁴⁵

Tie isté svojpomocné spolky si všímali aj duchovné potreby svojich členov. Aj keď prví prišielci navštevovali miestne poľské, české alebo nemecké katolícke farnosti (tieto národnostné skupiny prišli do USA pred Slováckmi), túžili spievať svoje obľúbené chválospevy, nachádzať duchovnú inšpiráciu v kázňach vo svojom rodnom jazyku a chodiť na spovede k po slovensky hovoriacemu kňazovi. A keď takéto farnosti a kňazov v Amerike nájsť nemohli, slovenskí imigranti, ktorí už boli organizovaní v svojpomocných spolkoch, začali takéto farnosti zakladať, aby nasýtili aj svoje duchovné potreby. Miestny svojpomocný spolok vytvoril zvyčajne farskú komisiu. Tá zabezpečila kúpu vhodného pozemku, poslala po kňaza na Slovensko, či inzerovala potrebu slovenského kňaza prostredníctvom tlače v Uhorsku. Pre Slovákov evanjelického vierovyznania, ktorí v Spojených štátoch založili 81 farností, a kalvínov, ktorí medzi rokmi 1883 až 1930 vytvorili deväť farností, to bol len zriedkakedý problém. Praktizovali totiž iniciatívu laikov už od čias reformácie v 16. storočí.⁴⁶ Rímskokatolíci v Amerike, najmä tí zo strednej a východnej Európy, však často narážali na pravidlá prijaté na 1. a 3. provinčnom baltimorskom koncile (1829, 1884), ktoré prísne obmedzovali spomínané laické iniciatívy a požadovali, aby právo vytvoriť farnosť a vymenovať kňaza mal len diecézny biskup. Výsledkom toho bolo to, že obdobie od roku 1885 do roku 1930 v Amerike bolo poznačené ostrými zrážkami medzi pôvodnými a nezávisle zmýšľajúcimi farskými kurátormi a ich farármi či biskupmi. Laici sa mylne domnievali, že práva *ius patronatus* (laický patronát), bežne uplatňované v Uhorsku, platili aj pre Ameriku. Americkí biskupi princíp *ius patronatus* od prvých dní americkej rímskokatolíckej cirkvi odmietali.⁴⁷

V tom čase chýbali slovenským prisťahovalcom v Amerike aj správy o vlasti. Niekoľkí vzdelanci, ktorí ich nasledovali, túto potrebu naplnili. Slovensko-americká tlač, počnúc rokom 1885, keď spišskí podnikaví učitelia (a bratrance) Janko Slovenský a Július Wolf z Rakúsko-

---

⁴⁵ K roku 2010 štyri najdôležitejšie slovensko-americké svojpomocné podporné spolky mali nasledujúci počet členov, majetok a rezervný fond: Prvá katolícka slovenská ženská jednota, 86 000 členov, majetok: 602 000 000 dolárov, rezervný fond: 86 695 523 dolárov; Prvá katolícka slovenská jednota, 57 000 členov, majetok: 250 000 000 dolárov, rezervný fond: 15 500 000 dolárov; Národný slovenský spolok 27 500 členov, majetok: 370 000 000 dolárov, rezervný fond: 8 698 722 dolárov; Slovenský katolícky sokol, 30 000 členov, majetok: 56 000 000, rezervný fond: 9 000 000 dolárov. Rozhovory autora (telefonické alebo e-mailové) s Mary Ann Johanekovou, predsedníčkou Prvej katolíckej slovenskej ženskej jednoty; s Andrew M. Rajcom, predsedom Prvej katolíckej slovenskej jednoty; s Davidom Blažekom, predsedom Národného slovenského spolku a s Danielom F. Tanzoneom, redaktorom *Slovenského katolíckeho sokola*, 5. august 2010.

⁴⁶ June Granatir Alexanderová v práci *The Immigrant Church and Community: Pittsburgh's Slovak Catholics and Lutherans, 1880–1915*. Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1987, s. 67-83, zistila, že napätie medzi evanjelickými (luteránskymi) pastormi a laikmi nevzniklo pre založenie farnosti, ale pre pokusy rôznych pastorov reformovať tradičné spôsoby uctievania v Amerike. Osobitným problémom bolo, že slovenskí evanjelici mali v Spojených štátoch na výber rôzne už existujúce cirkevné synody a museli si vybrať, ku ktorým sa pripojiť. Pozri napríklad DOLAK, George. *A History of the Slovak Evangelical Lutheran Church in the United States of America, 1902–1927*. St. Louis : Concordia Publishing House, 1955, a BODY, Ján. *History of the Slovak Zion Synod, LCA*. Pittsburgh : Slovak Zion Synod, 1976. História slovenských kalvínskych farností v USA pozri v Krátke dejiny cirkvi, in *Kalendár pre slovenských Kalvínov 1927*. Pittsburgh, s. 97-147.

⁴⁷ Ucelenú diskusiu o slovensko-amerických farnostiach pozri v mojej práci *Slovak Immigrants Come to Terms with Religious Diversity in North America*, *Catholic Historical Review* 96, január 2010, č. 1 s. 56-84. June Alexanderová sa v práci *The Immigrant Church* (Cirkev imigrantov), s. xxi mylne domnievala, že slovenskí imigranti nevedeli o laickom patronáte v Uhorsku. Ucelenú diskusiu o princípe *ius patronatus* v Amerike pozri v CAREY, W. Patrick. *People, Priests, and Prelates: Ecclesiastical Democracy and the Tensions of Trusteeship*. Notre Dame, IN : Notre Dame University Press, 1987.

uhorského konzulátu v Pittsburghu vydali len *Bulletin*, rozkvitla čoskoro do plnohodnotných týždenníkov, denníkov a mesačníkov. Niektoré boli čisto obchodnými podnikmi, kým ostatné boli orgánmi spolkov. Tieto noviny odzrkadľovali všetky politické orientácie svojich čitateľov, či už boli národniami, maďarónmi, čechoslovakistami, alebo socialistami. Zobrazovali aj ich náboženské rozdelenie – rímskokatolícke, evanjelické, gréckokatolícke alebo kalvínske. Najdôležitejšími národnymi novinami boli *Amerikánsko-slovenské noviny* (1886 – 1922), *Slovák v Amerike* (od roku 1889 do súčasnosti), *Jednota* (od roku 1891 do súčasnosti) a *Národné noviny* (od roku 1910 do súčasnosti). Do roku 1970 slovenskí Američania vydali viac ako 220 rôznych titulov novín.⁴⁸

Za nárastom a rozvojom slovensko-americkéj tlače, ako aj Slovenského národného spolku bolo predovšetkým horlivé úsilie silného vodcu. Ako si to pred nejakým časom všimol aj historik John Higham, „vodcovia sústreďujú vedomie národnostnej skupiny a zviditeľňujú jej identitu“.⁴⁹ Jeden z prvých najvýznamnejších vedúcich predstaviteľov amerických Slovákov bol Peter V. Rovnianek, ktorý podobne ako Imrich Stolárik pochádzal zo severozápadného Slovenska. Peter sa narodil v roku 1867 v dedinke Dolný Hričov v Trenčianskej župe. Spočiatku študoval za kňaza v seminári v Budapešti. Ako väčšina trenčianskych Slovákov aj Rovnianek vzdoroval asimilácii, preto ho v roku 1887 zo seminára vyhodili. Potom odišiel do Clevelandu. Tamojší biskup hľadal kňazov, ktorí by slúžili v stále sa rozrastajúcich slovenských komunitách. Rovnianek dokončil svoje štúdium v diecéznom Seminári sv. Márie v Clevelande v roku 1889, ale na vysviacku bol príliš mladý. V tom istom roku vyhoreli kancelárie redakcie týždenníka *Amerikanszko-Szlovenszke Noviny*, nástupcu *Bulletinu*, vydávaného Jankom Slovenským a Júliusom Wolfom. Rovnianek sa ponúkol obnoviť tieto noviny, ak získa post šéfredaktora. Slovenský a Wolf súhlasili a dokonca nechali Rovnianka vydávať noviny v spisovnej slovenčine a nie vo východoslovenskom nárečí, ktoré Slovenský a Wolf dovtedy používali.⁵⁰ Preto noviny až do svojho zániku v roku 1922 vychádzali ako *Amerikánsko-slovenské noviny*. Navyše 15. februára 1890 Rovnianek presvedčil zástupcov piatich miestnych svojpomocných spolkov (tri z komunit uholných baní vo Freelande, Hazletone a Plymouthu v Pensylvánii a dve z oceliarskych miest Cleveland a Allegheny City, tiež v Pensylvánii), aby sa pričlenili k Národnému slovenskému spolku [The National Slovak Society] so sídlom v Pittsburghu.⁵¹

---

⁴⁸ Súpis a krátky opis titulov slovensko-amerických novín od roku 1885 do roku 1970 pozri v ČULEN, Konštantín. *Slovenské časopisy v Amerike*. Cleveland : Prvá katolícka slovenská jednota, 1970. Analýzu tejto tlače pozri v mojej štúdiu The Slovak-American Press, in MILLER, Sally M., ed., *The Ethnic Press in the United States: A Historical Analysis and Handbook*. Westport, CT : Greenwood Press, 1987, s. 353-368. Zoznam všetkých novín vydaných každoročne až do roku 1975 pozri v mojej práci *Slovak-American Newspapers, 1885–1975: A Preliminary Listing*, *Slovakia* 32, 1985-1986, č. 58-59, s. 34-70.

⁴⁹HIGHAM, John, ed., *Ethnic Leadership in America*. Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 1978, s. 2.

⁵⁰V roku 1843 kodifikoval stredoslovenské nárečie Ľudovít Štúr, evanjelický učiteľ a vzdelanec, a v roku 1851 väčšina slovenských vzdelancov (katolíckych i protestantských) túto kodifikáciu prijala a začala podľa nej aj písať. Krátky súhrn práce Štúra a jeho súčasníkov pozri v BROCK, Peter. *The Slovak National Awakening: An essay in the intellectual history of east central Europe*. Toronto : University of Toronto Press, 1976.

⁵¹ Stručné zhrnutie Rovniankovho života a jeho úspechov pozri v PAUČO, Jozef. *Slovenskí priekopníci v Amerike*. Cleveland : Prvá katolícka slovenská jednota, 1972, s. 315-331. Rovnianek napísal svoje pamäte pod názvom *Zápisky zaživa pochovaného* (Pittsburgh: Národný slovenský spolok, 1924), v ktorých okrem iného na strane 130 poznamenal, že zapisujúci tajomník prvej porady Anton Š. Ambrose uviedol nesprávny dátum zasadnutia 16. február asi preto, že pätnásteho bola nedeľa, čím sa pravdepodobne chcel vyhnúť kritike rímskokatolíckych kňazov voči organizátorom, že rušia deň pokoja. Národný slovenský spolok do dnešného dňa uvádza nesprávny dátum svojho založenia, pretože jeho funkcionári Rovniankove memoáre nečítali a namiesto toho sa výhradne spoliehali na Ambrosovu zápisnicu z porady. Pozri napríklad tiráž oficiálneho orgánu spolku, mesačníka *Národné noviny*

Obr. 4 P. V. Rovnianek, Pittsburgh, PA, okolo roku 1900, so súhlasom Národného slovenského spolku

Rovniankova iniciatíva sa nepáčila jeho bývalému kolegovi a konkurentovi vo vedení amerických Slovákov reverendovi Štefanovi Furdekovi z Clevelandu v Ohio. Furdek sa narodil v roku 1855 v Trstenej v Oravskej župe, ďalšom z najchudobnejších regiónov severnej časti krajiny. V roku 1882 podobne ako Rovnianek dokončil svoje teologické štúdiá v Seminári sv. Márie v Clevelande a v roku 1883 sa stal farárom českej Farnosti našej Pani Lurdskej v Clevelande a to ešte pred príchodom väčšieho počtu Slovákov do mesta. Tu Furdek hneď zakúsil antiklerikalizmus tých Čechov, ktorí predtým vstúpili do Česko-slovanského dobročinného spolku so sídlom v St. Louis v Missouri. Obával sa, že to isté sa stane aj v Národnom slovenskom spolku. Preto 4. septembra 1890 v Clevelande presvedčil osem rímskokatolíckych svojpomocných spolkov (z miest Allegheny City, Forty Fort, Houtzdale, Oliphant a Pittsburgh v Pensylvánii, z Clevelandu v Ohio a Streatora v Illinois i vzdialeného Minneapolisu v Minnesote), aby sa pričlenili k Prvej katolíckej slovenskej jednote Spojených štátov Severnej Ameriky pod ochranou Panny Márie, patrónky Uhorska (The First Catholic Slovak Union in the United States of North America Under the Protection of the Virgin Mary, Patroness of Hungary) alebo v skratke k Jednote.⁵² Tým Furdek sformalizoval rozdelenie Slovákov v USA na tých, ktorí vo svojom živote dávali na prvé miesto náboženstvo (väčšina), a tých, u ktorých prevážili slovenské národné záujmy nad všetko ostatné (menšina). V roku 1891

(Pittsburgh). Rovnako Rovniankov pôvodný anglický preklad názvu jeho organizácie bol The National Slavonic Society (Národný slovanský spolok). V roku 1913 bol potom formálne zmenený na National Slovak Society (Národný slovenský spolok). Pozri Original Charter in the Court of Common Pleas Number 1 of Allegheny County, Pennsylvania, Number 840, December Term, 1894, in the Matter of the Charter of the National Slavonic Society of the United States of America a in the Court of Common Pleas of Allegheny County, Pennsylvania, Articles of Incorporation of the National Slovak Society of the United States of America, zaznamenané 13. decembra 1913 v The Charter Book, r. 58, s. 175. Rovnianek použil termín Slavonic (slovanský), pretože bol pansláv a tiež preto, lebo sa obával, že slovo Slovak (slovenský) je v Amerike neznáme.

⁵² PAUČO, *Priekopníci*, s. 72-127; PAUČO, *75 rokov*, s. 10; a ROVNIANEK, *Zápisky*, s. 128.

Furdek založil pre členov svojho spolku aj katolícky týždenník *Jednota* so sídlom v Clevelande.⁵³

Obr. 5 Štefan Furdek, Cleveland, Ohio, okolo roku 1900, so súhlasom Prvej katolíckej slovenskej jednoty

Keď Furdek takto formálne rozdelil slovenské svojpomocné spolky na svetské, národnárske a rímskokatolícke, ostatní krajanovia jeho príklad nasledovali. Keďže slovenskí muži spočiatku neprijímali ženy do svojich spolkov, niektoré z manželiek zakladateľov Národného slovenského spolku – na naliehanie P. V. Rovnianka – založili v roku 1891 spolok Živena v meste New York,⁵⁴ kým manželky mužov Jednoty, pod vedením reverenda Furdeka, si v Clevelande v roku 1892 založili Prvú katolícku slovenskú ženskú jednotu (First Catholic Slovak Ladies' Union).⁵⁵ Evanjelici a kalvíni urobili to isté s ich Slovenskou evanjelickou jednotou (Slovak Evangelical Union), založenou v roku 1893 vo Freelande v Pensylvánii,⁵⁶ a Slovenskou kalvínskou presbyteriánskou jednotou (Slovak Calvin Presbyterian Union), založenou v roku 1901 v Mount Carmel v Pensylvánii.⁵⁷ Militantní národnári založili v roku 1896 Telocvičnú slovenskú jednotu Sokol (Gymnastic Slovak Union Falcon)⁵⁸ podľa vzoru českej organizácie, ktorá vznikla oveľa skôr⁵⁹ a podobala sa rôznym nemeckým telocvičným

⁵³ ČULEN, *Slovenské časopisy*, s. 51-54.

⁵⁴ Ku päťdesiatke Živeny, 1891–1941, in BLAŽEK, Pavel et al. *Pamätnica k Zlatému Jubileu Živeny*. Pittsburgh : Živena, 1941, s. 23-25.

⁵⁵ PAUČO, *75 rokov*, s. 18, a BAKA, Kenneth. The First Catholic Slovak Ladies Association, in KRAJSA, Joseph et al. *Slovaks in America: A Bicentennial Study*. Middletown, PA : Slovak League of America, 1978, s. 172-173. Ženy si zmenili názov z Jednoty na Spoločnosť v roku 1967.

⁵⁶ HIBBLER, Pavel st. Ku 50. výročiu založenia našej Jednoty, in BROŽEK, Martin et al. *Zlatá kniha Slovenskej Evanjelickej Jednoty, 1893–1943*. Pittsburgh : Slovak Evangelical Union, 1943, s. 16-20.

⁵⁷ UHERKA, Frank. Krátky prehľad S. K. P. Jednoty, 1901–1926, in NÁDENIČEK, Josef et al. *Kalendár pre slovenských Kalvinov 1927*, Pittsburgh, s. 37-39.

⁵⁸ *Amerikánsko-Slovenské Noviny*, Pittsburgh, 13. júl 1896, a BEDNÁR, Karol. The Slovak Gymnastic Union Sokol in the USA, in *70th Sokol USA Anniversary 1896–1966 Souvenir Book*. New York : Sokol USA, 1966, bez číslovania strán.

⁵⁹ Bola to organizácia National Sokol Union založená v St. Louis v roku 1872. Por. JOHNSON FREEZE, Karen. Czechs, in *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, s. 267.

spolkom tzv. Turnvereins, čo boli v 19. storočí zasvätené spájaniu rôznych nemeckých štátov, miest a kniežactiev.⁶⁰ Česi a ďalší Slovania vytvárali svoje sokolské organizácie ako slovanské národnárske protipóly zmienených Turnvereins. Tí národnárski Slováci, ktorí boli viac nábožensky orientovaní, si založili v Passaicu v New Jersey v roku 1905 Rímskokatolícku a gréckokatolícku telocvičnú slovenskú jednotu Sokol (Roman and Greek Catholic Gymnastic Slovak Union Falcon).⁶¹ Do roku 1919 americkí Slováci založili viac ako dvanásť takýchto svojpomocných spolkov a prijali do nich viac ako 200 000 členov s tým, že väčšina vstúpila do nábožensky orientovaných spolkov.⁶²

Keďže sa Slováci v Amerike na základe ich náboženstva a národného cítenia štiepili na viacero táborov, slovenskí vedúci predstavitelia na Slovensku im zdôrazňovali, aby sa spojili v boji proti maďarizácii a snažili sa o samosprávu pre Slovákov v Uhorsku. V liste zo 6. augusta 1906 dokonca vedúci slovenskí politickí predstavitelia navrhli americkému Slovákom podiel na vedení národného hnutia, aby sa tak mohli stať symbolickou „Hornou komorou“ hnutia, zatiaľ čo vedúci predstavitelia na Slovensku by boli „Dolnou komorou“.⁶³ Vedúci predstavitelia amerických Slovákov odpovedali na túto výzvu pozitívne 26. mája 1907. Na celonárodnom kongrese, ktorý sa uskutočnil v Clevelande a na ktorom sa zúčastnilo 10 000 vlastencov z celých Spojených štátov, založili Slovenskú ligu v Amerike. Štefana Furdeka zvolili za predsedu a ostatných vedúcich činiteľov slovenských svojpomocných spolkov za podpredsedov.⁶⁴ Liga potom robila zbierky na financovanie volieb slovenských kandidátov na poslancov do budapeštianskeho parlamentu, ako aj na podporu propagandistickej vojny proti uhorskej vláde. Tento zápas vyvrcholil počas 1. svetovej vojny, keď sa Liga spojila s jej českým náprotivkom Bohemian National Alliance (České národné združenie) a odsúdila Rakúsko-Uhorsko v snahe zničiť ho a na jeho ruinách vytvoriť novú Česko-Slovenskú republiku.⁶⁵

Výsledkom týchto závažných zmien bolo to, že Imrich Stolárik sa v marci 1919 vrátil k svojej rodine v Dlhej. Spolu s bratom pricestovali večerným vlakom do Turzovky, pešo prešli päť kilometrov hore kopcom na severnú časť Javorníkov a potom hore lesným chodníkom, až kým v noci nedorazili k drevenici Stolárikovcov. Zabúchali na okná, zobudili rozospatú Zuzanu a jej tri deti oblečené v nočných košeliach, vyobjímali a vystískali ich a dali každému nejaké darčeky z Ameriky. Keď si Imrich trochu privykol a porozmýšľal nad budúcnosťou, snažil sa

---

⁶⁰ Dejiny nemeckých Turnvereins napísal Dieter Langenwische v práci *Für Volk und Vaterland kraeftig zu wirken: Zur politischen und gesellschaftlichen Rolle der Turner zwischen 1811 und 1871*, in *Kulturgut oder Körperkult*, red. Omno Gruppe. Tübingen : Attempo, 1990, s. 22-61. České sokolské spolky opisala NOLTE, Claire. v práci *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*. New York : Palgrave, 2002.

⁶¹ Review of Sokol History, 1905–1955, in PRUŠA, Joseph G. et al. *Golden Jubilee Souvenir Book of the Slovak Catholic Sokol*. Passaic, NJ : Slovak Catholic Sokol, 1955, s. 201-203.

⁶² ČAPEK, Thomas Jr. *The Slovaks in America*. New York, 1921, s. 88-89.

⁶³ Imrich Mažár zverejnil tento list v práci *Dejiny Binghamtonských Slovákov za dobu štyridsať rokov (1879–1919)*. Binghamton : Branch 104 of the Slovak League of America, 1919, s. 21-23, a Imrich Stolárik ho znovu vydal v práci *Majú zahraniční Slováci právo hovoriť v mene národa? Jednota Katolícky Kalendár*. Middletown, 1968, s. 77-80. Slovenskí poslanci v uhorskom parlamente Pavel Blaho a Milan Hodža tento list spolu s básnikom Svetozárom Hurbanom Vajanským podpísali. Mažárovi knihu do angličtiny chybné preložil Thomas Janacek; tú vydala jeho dcéra Wilhelmina Mažár Satina ako *A History of Binghamton Slovaks Over a Period of Forty Years 1879–1919*. Phoenix, AZ : Via Press, 2003.

⁶⁴ *Jednota*, Cleveland, 29. máj 1907, s. 4. June Alexanderová si asi v práci *Ethnic Pride, American Patriotism: Slovaks and Other Immigrants in the Interwar Era*. Philadelphia : Temple University Press, 2004, neuviedomovala dôležitosť zhromaždenia desiatky tisícov Slovákov na jednom mieste po prvý raz v modernej histórii. Namiesto toho zdôraznila ich údajné „chabé národnostné uvedomenie“ (s. 47).

⁶⁵ Tento príbeh pozri v kapitole 2.

prehovoriť Zuzanu, aby s ním odišla do Ameriky. Ale tá by z toho nič nemala. „Ako by sa niekto negramotný ako ona mohol hodiť do mestskej a dômyselne prepracovanej Ameriky,“ bola otázka, ktorú sa najčastejšie pýtala. „Navyše,“ – dodala – „už predať majú dosť peňazí, aby si mohli kúpiť viac zeme, splatiť svoje dlhy, poslať deti do školy a na Slovensku začať žiť pokojný život.“ Po zvažovaní Imrich súhlasil a rozhodol sa zostať, zatiaľ čo Amerika pred neobmedzenou imigráciou zatvárala svoje dvere.⁶⁶

Tak sa Imrich Stolárik st. – hoci v Amerike zakúsil dobrý život – rozhodol zostať na Slovensku, ako to urobila aj jedna tretina zo 750 000 Slovákov, ktorí predtým odišli za prácou do Nového sveta. Sloboda a prosperita Ameriky, kde jeho krajanovia založili všetky inštitúcie potrebné pre kontinuitu slovenského života, neboli dostatočným argumentom, aby presvedčili jeho manželku presťahovať svoje korene a začať nový život v cudzej a ďalej zemi. Imrich sa podvolil želaniu svojej manželky a pokračoval v budovaní svojej novej kariéry v novovytvorenej Československej republike.

(krátené)

---

⁶⁶Autorov rozhovor s Imrichom Stolárikom (ml). Zákony obmedzenia americkej imigrácie v rokoch 1920, 1924 a 1928 pozri v HUTCHINSON, E. P. *Legislative History of American Immigration Policy, 1798–1965*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1981, s. 171-213.

Doslov prekladateľa

Životné dielo profesora Stolárika je výnimočné. Marián Mark STOLÁRIK sa narodil 22.4.1943 v Turčianskom Svätom Martine. Do roku 1950 žil spolu s rodičmi ako utečenec v Rakúsku, odkiaľ sa následne s rodinou vystáhoval do Kanady. Bakalárske a magisterské štúdium absolvoval na Ottawskej univerzite v Kanade, doktorandské štúdium úspešne ukončil na Minnesotskej univerzite v Spojených štátoch amerických. Dejiny najprv vyučoval na Clevelandskej štátnej univerzite v USA, ako výskumník historik pracoval v kanadskom národnom múzeu Canada's National Museum of Man, v rokoch 1979 – 1991 pôsobil ako výkonný riaditeľ Balchovho inštitútu pre etnické štúdiá vo Filadelfii, aby napokon od roku 1992 až do súčasnosti zastával miesto univerzitného profesora slovenských dejín a kultúry na Ottawskej univerzite v Kanade. Profesor Stolárik je odborníkom v oblasti dejín imigrácie do Severnej Ameriky a dejín jej etnických skupín s dôrazom na slovenskú skúsenosť. Je autorom a editorom desiatky kníh a viac ako 60 vedeckých a odborných článkov. V rokoch 1993–1999 bol predsedom Kanadskej slovenskej ligy, založil a redigoval The Slovak Studies Newsletter a až doposiaľ rediguje vedeckú ročenku Slovakia. Je to už viac ako štyridsať rokov, čo sa Marián Mark Stolárik profesionálne zaoberá objektívnym štúdiom dejín. Táto monografia je odrazom jeho poznania kontextu slovenskej histórie s osobitným zreteľom na prisťahovalecký život v Novom svete tak na báze profesionálnej, ale aj osobnej či rodinnej. Pre zainteresovaných ponúka hlboký náhľad do uvedenej problematiky, a to na základe bohatých pramenných materiálov archívnej proveniencie z rôznych kútov sveta, napríklad z najväčšieho archívu dejín imigrácie v Severnej Amerike, Archives of the Immigration History Research Center Minnesotskej univerzity v Minneapolise, z archívu Ottawskej univerzity v Kanade, archívov v Rakúsku a Maďarsku, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv vo Viedni a Magyar Országos Levéltár v Budapešti, ale aj zo Slovenského národného archívu v Bratislave či slovenských oblastných a diecéznych archívov. Mimoriadne bohatý bibliografický a poznámkový aparát kníh a článkov, novín a časopisov z USA, Kanady, Austrálie, poznatky orálnej histórie, to všetko ponúka nielen súčasný stav poznania problematiky, ale predovšetkým množstvo námetov do ďalšieho bádania slovenských dejín, slovenského kultúrneho dedičstva v Severnej Amerike, možností jeho spracovania, digitalizácie a mnohého ďalšieho pre bádateľov doktorandského štúdia alebo bádateľov poznania uvedeného vo všeobecnosti. Bolo mi veľkým potešením, ale najmä veľkou cťou, že som sa mohol podujat' na preklad diela, ktoré svojim diapazónom reflektuje obdobie slovenského prisťahovalectva do Severnej Ameriky od roku 1870 do roku 2010 jedinečným spôsobom.

Preklad: Dalibor Mikuláš

Zoznam bibliografických odkazov

- ALEXANDEROVÁ, June. *The Immigrant Church and Community: Pittsburgh's Slovak Catholics and Lutherans, 1880–1915*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1987.
- ALEXANDEROVÁ, June. *Ethnic Pride, American Patriotism: Slovaks and Other Immigrants in the Interwar Era*. Philadelphia: Temple University Press, 2004.
- ALEXANDEROVÁ, June. Staying Together: Chain Migration and Patterns of Slovak Settlement in Pittsburgh Prior to World War I. In: *Journal of American Ethnic History* 1981, roč. 1, s. 56-83.
- BABILON, Ján. *Prvá kuchárska kniha v slovenskej reči*. Bratislava: Tatran, 1989.
- BABILON, Ján. *Prvá kuchárska kniha v slovenskej reči*. Budapest, 1870.
- BABILON, Ján. *Prvá kuchárska kniha v slovenskej reči*. Budapest, 1894.
- BAKA, Kenneth. The First Catholic Slovak Ladies Association. In: KRAJSA, Joseph et al. *Slovaks in America: A Bicentennial Study*. Middletown, PA: Slovak League of America, 1978.
- BALCH GREENE, Emily. *Our Slavic Fellow Citizens*. New York: Charities Publications Committee, 1910. *Fourteenth Census of the United States Taken in the Year 1920, Vol. II, Population: General Report and Analytical Tables*. Washington: Government Printing Office, 1922.
- BAUMGARTEN, Vladimír R. a Joseph STEFKA. *The National Slovak Society: 100 Year History, 1890–1990*. Pittsburgh: Národný slovenský spolok, 1990.
- BEDNÁR, Karol. The Slovak Gymnastic Union Sokol in the USA. In: *70th Sokol USA Anniversary 1896–1966 Souvenir Book*. New York: Sokol USA, 1966.
- BELL, Thomas. *Out of This Furnace*. Boston: Little-Brown, 1941.
- BELL, Thomas. *Out of This Furnace*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1993.
- BODY, Ján. *History of the Slovak Zion Synod, LCA*. Pittsburgh: Slovak Zion Synod, 1976.
- BRETON, Raymond. Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants. In: *American Journal of Sociology* 70, september 1964, s. 193-205.
- BROCK, Peter. *The Slovak National Awakening: An essay in the intellectual history of east central Europe*. Toronto: University of Toronto Press, 1976.
- ČAPEK, Thomas Jr. *The Slovaks in America*. New York, 1921.
- ČAPEK, Thomas. *The Czechs (Bohemians) in America*. New York: Houghton Mifflin, 1920.
- CAREY, W. Patrick. *People, Priests, and Prelates: Ecclesiastical Democracy and the Tensions of Trusteeship*. Notre Dame, IN: Notre Dame University Press, 1987.
- CHALUPECKÝ, Ivan. *Dejiny Levoče*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1975.
- ČULEN, Konštantín. *J. Slovenský: Životopis zakladateľa prvých slovenských novín v Amerike*. Winnipeg: Kanadská slovenská liga, 1954.
- ČULEN, Konštantín. *Slovenské časopisy v Amerike*. Cleveland: Prvá katolícka slovenská jednota, 1970.
- DAVIS, F. Donald. *Conspicuous Production: Automobiles and Elites in Detroit, 1899-1933*. Philadelphia: Temple University Press, 1988.
- DOLAK, George. *A History of the Slovak Evangelical Lutheran Church in the United States of America, 1902–1927*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1955.
- DONALDSON, Gordon. Scots. In: THERNSTROM, Stephan (ed.). *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1980.
- Fourteenth Census of the United States Taken in the Year 1920, Vol. II, Population, General Report and Analytical Tables*. Washington, 1922.

- FURDEK, Štefan. Všeličo z Ameriky. In: *Tovaryšstvo* 3. Ružomberok, 1909.
- GABACCIA, R. Donna. *We Are What We Eat: Ethnic Food and the Making of Americans*. Cambridge : Harvard University Press, 1998.
- GAJDIČIAR, Ivan a Milan GACÍK a PAŠTRNÁK, Ladislav (eds.). *Turzovka: 1598-1998*. Turzovka: Nadácia 400 rokov Turzovky, 1998.
- GESSAY, Ignác. Streatorski Slováci a ich pokrok. In: *Národný kalendár* 1911, roč. 20.
- HIBBLER, Pavel st. Ku 50. výročiu založenia našej Jednoty. In: BROŽEK, Martin et al. *Zlatá kniha Slovenskej Evanjelickej Jednoty, 1893–1943*. Pittsburgh: Slovak Evangelical Union, 1943.
- HIGHAM, John (ed.). *Ethnic Leadership in America*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1978.
- HITCHINS, Keith. Mutual Benefit Societies in Hungary, 1830–1941. In: LINDEN van der, Marcel (ed.). *Social Security Mutualism: The Comparative History of Mutual Benefit Societies*. Bern: Peter Lang, 1996, s. 359-383.
- HUTCHINSON, E. P. *Legislative History of American Immigration Policy, 1798–1965*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981.
- JAMARIK, Pavel. Život Amerických Slovákov dakedy a teraz. In: *Sborník Národného slovenského spolku* 1915, roč. 1, č. 2-3, s. 98-109.
- KOČIŠ, Jozef a CHURÝ, Slavko (eds.). *Bytča: 1378-1978*. Martin: Osveta, 1978.
- KOVÁČ, Dušan et al. *Prvá svetová vojna: 1914-1918*. Bratislava: VEDA, 2008
- Krátke dejiny cirkví. In: *Kalendár pre slovenských kalvínov 1927*. Pittsburgh, 1926.
- Ku päťdesiatke Živeny: 1891–1941. In: BLAŽEK, Pavel et al. *Pamätnica k zlatému Jubileu Živeny*. Pittsburgh: Živena, 1941, s. 23-25.
- KURUC, Jozef. *Spišská Nová Ves*. Martin Osveta, 1979.
- LANGENWISCHKE, Dieter. Für Volk und Vaterland kraeftig zu wirken: Zur politischen und gesellschaftlichen Rolle der Turner zwishchen 1811 und 1871. In: *Kulturgut oder Körperkult*. Tübingen: Attempo, 1990, s. 22-61.
- MANN, B. Arne. Vyst'ahovalectvo a jeho vplyv na zmeny v ľudovom staviteľstve na východnom Slovensku. In: *Zborník Slovenského národného múzea, Etnografia* 1981, roč. 75, č. 22, s. 139-187.
- Map of Slovakia, Scale: 1 : 360 000*. Cleveland: The Slovak Institute, 1956.
- MARÁKY, Peter a Ladislav ŠELIGA (eds.). *Čadca a okolie*. Martin: Osveta, 1981.
- MARSINA, Richard. Žilina v období včasného a vrcholného feudalizmu. In: HALAJ, Dušan a Richard MARSINA et al. *Žilina, dejiny a prítomnosť*. Martin: Osveta, 1975.
- MAŽÁR, Imrich. *A History of Binghamton Slovaks Over a Period of Forty Years 1879–1919*. Phoenix, AZ: Via Press, 2003.
- MAŽÁR, Imrich. *Dejiny Binghamtonských Slovákov za dobu štyridsať rokov (1879–1919)*. Binghamton: Branch 104 of the Slovak League of America, 1919, s. 21-23.
- MORTON, Desmond. *When Your Number's Up: The Canadian Soldier in the First World War*. Toronto: Random House, 1993.
- Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku, 1953–1970*. Bratislava: VEDA, 2000.
- NOLTE, Claire. *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*. New York: Palgrave, 2002.
- PAUČO, Jozef. *75 Prvej katolíckej slovenskej jednoty*. Cleveland: Prvá katolícka slovenská jednota, 1965.

- PAUČO, Jozef. *Slovenskí priekopníci v Amerike*. Cleveland: Prvá katolícka slovenská jednota, 1972.
- PAUER, Marián a Milan ŠIŠMIŠ et al. *Laugaricio: Zborník historických štúdií k 1800 výročiu rímskeho nápisu v Trenčíne*. Košice: Vychodoslovenské vydavateľstvo, 1980
- PEŠEK, Jan. *Štátna bezpečnosť na Slovensku, 1948–1953*. Bratislava : VEDA, 1996.
- PUSKÁS, Julianna. *From Hungary to the United States (1880–1914)*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.
- REIGER, Bernhard. From People's Car to New Beetle: The Transatlantic Journeys of the Volkswagen Beetle. In: *Journal of American History*, 2010, roč. 97, č. 1, s. 91-115.
- RENKIEWICZ, Frank. Polish Fraternalism and Beneficial Insurance in America. In: CUMMINGS, Scott (ed.). *Self-Help in Urban America: Patterns of Minority Business Enterprise*. Port Washington, NY: Kennikat Press, 1980, s. 113-129.
- Review of Sokol History, 1905–1955. In: PRUŠA, Joseph G. et al. *Golden Jubilee Souvenir Book of the Slovak Catholic Sokol*. Passaic, NJ: Slovak Catholic Sokol, 1955, s. 201-203.
- ŠIMEČKA, Milan. *The Restoration of Order: The Normalization of Czechoslovakia*. London: Verso Editions, 1984.
- ŠIŠMIŠ, Milan et al. *Trenčín: remesla, tlačiarne, architektúra*. Bratislava: Alfa, 1985.
- SKALNIK LEFF, Carol. *The Czech and Slovak Republics: Nation Versus State*. Boulder: Westview Press, 1997.
- ŠPIESZ, Anton. *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu*. Bratislava: Perfekt, 1992.
- ŠPIESZ, Anton. *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu*. Bratislava: Perfekt, 1999.
- ŠPIESZ, Anton. *Illustrated Slovak History: A Struggle for Sovereignty in Central Europe*. Wauconda, IL : Bolchazi-Carducci, 2006.
- Statistická príručka Republiky československé III*. Praha, 1928.
- STOLÁRIK, Imrich. Majú zahraniční Slováci právo hovoriť v mene národa? In: *Jednota Katolícky Kalendár*. Middletown, 1968, s. 77-80.
- STOLÁRIK, Marián Mark. *Immigration and Urbanization: The Slovak Experience, 1870–1918*. New York: AMS Press, 1989.
- STOLÁRIK, Marián Mark. Place for Everyone: Slovak Fraternal-Benefit Societies in America. In: CUMMINGS, Scott. *Self-Help*, s. 130-141.
- STOLÁRIK, Marián Mark. Slovak Historiography Since the Downfall of Communism. In: *Canadian Review of Studies in Nationalism* 2002, roč. 29, č. 1-2, s. 67-82.
- STOLÁRIK, Marián Mark. Slovak Immigrants Come to Terms with Religious Diversity in North America. In: *Catholic Historical Review* 2010, roč. 96, č. 1 s. 56-84.
- STOLÁRIK, Marián Mark. Slovak-American Newspapers, 1885–1975: A Preliminary Listing. In: *Slovakia* 1985-1986, roč. 32, č. 58-59, s. 34-70.
- STOLÁRIK, Marián Mark. The Slovak-American Press. In: MILLER, Sally M. (ed.). *The Ethnic Press in the United States: A Historical Analysis and Handbook*. Westport, CT: Greenwood Press, 1987.
- SVETONĚ, Ján. Slovenské vystáhovalectvo v období uhorského kapitalizmu. In: *Ekonomický časopis* 1956, roč. 4, č. 2, s. 171-191.
- TAJOVSKÝ, Jozef Gregor. Východné Slovensko. In: *Národný kalendár* 22. Pittsburgh, 1913, s. 243-244.
- The New Immigration: A Study of the Industrial and Social Life of Southeastern Europeans in America*. New York, 1912.

The Trail of the Hun in Austria-Hungary. Pittsburgh: Czecho-Slovak Army and Relief Committee, 1919

TÓTH, A. G. Ako máme žiť v Amerike. In: *Národný kalendár* 1899, roč. 8, s. 129-131.

TYBOR, M. Martina. A Composite Picture of a Slovak Immigrant's Early Experiences. In: *Jednota Annual Furdek* 8. Middletown, PA, 1969, s. 3-23.

UHERKA, Frank. Krátky prehľad S. K. P. Jednoty, 1901–1926. In: NÁDENIČEK, Josef et al. *Kalendár pre slovenských kalvínov 1927*. Pittsburgh, 1926.

VESELÝ, Štefan. Prvé slovenské spolky v Spojených štátoch amerických. In: *Slováci v zahraničí* 4-5. Martin, Slovakia, 1979, s. 53.

ZRUBEC, Laco. *Kragujevská vzbura*. Nitra, 2003.

ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984.

Archívy:

Archív literatúry a umenia, SNK, Martin, Slovakia.

Archives of the Archdiocese of Philadelphia.

Archives of the Archdiocese of St. Paul.

Archives of the Diocese of Cleveland.

Archives of the Balch Institute for Ethnic Studies, Philadelphia.

Archives of the Court of Common Pleas, Allegheny County, Pittsburgh, 1894 a 1913.

Archives of the Immigration History Research Center, University of Minnesota, Minneapolis.

Archives of the Multicultural History Society of Ontario, Toronto.

Archives of the Western Pennsylvania Historical Society, Pittsburgh.

Balch Institute Archives, Historical Society of Pennsylvania, Philadelphia.

Ellis Island Museum, Passenger Ships' Manifests, <<http://www.ellislandrecords.org/search>>.

Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, Vienna.

Jankola Library and Archives, Danville, PA.

Library and Archives, Canada.

Magyar Országos Levéltár, Budapešť.

Múzeum zahraničných Slovákov, Bratislava.

Sacramental Records, St. Agnes Church, Philadelphia.

Sacramental Records of the Church of St. Cyril, Minneapolis.

Sacramental Records of the Presentation of the Blessed Virgin Mary Greek Catholic Church, Oshawa, Ontario.

Sacramental Records of SS. Cyril and Methodius Church, Bethlehem, PA.

Sacramental Records of St. John Nepomucene Church, Philadelphia.

Sacramental Records of St. Ladislaus Parish, Cleveland.

Sacramental Records of SS. Peter and Paul Greek Catholic Church, Lethbridge, Alberta.

Sacramental Records of St. Wendelin Church, Cleveland.

Slovak Archives, Archives and Special Collections, University of Ottawa.

Slovak Institute Archives, Cleveland, Ohio.

Slovenský národný archív, Bratislava.

Slovenský oblastný archív, Bytča.

Slovenský oblastný archív, Košice.

Slovenský oblastný archív, Levoča.

Slovenský oblastný archív, Prešov.

Tento článok vznikol s podporou projektu „Adaptácia študijného programu mediamatika a kultúrne dedičstvo na potreby vedomostnej spoločnosti“ (ITMS: 26110230106) v rámci OP Vzdelávanie spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu.

